

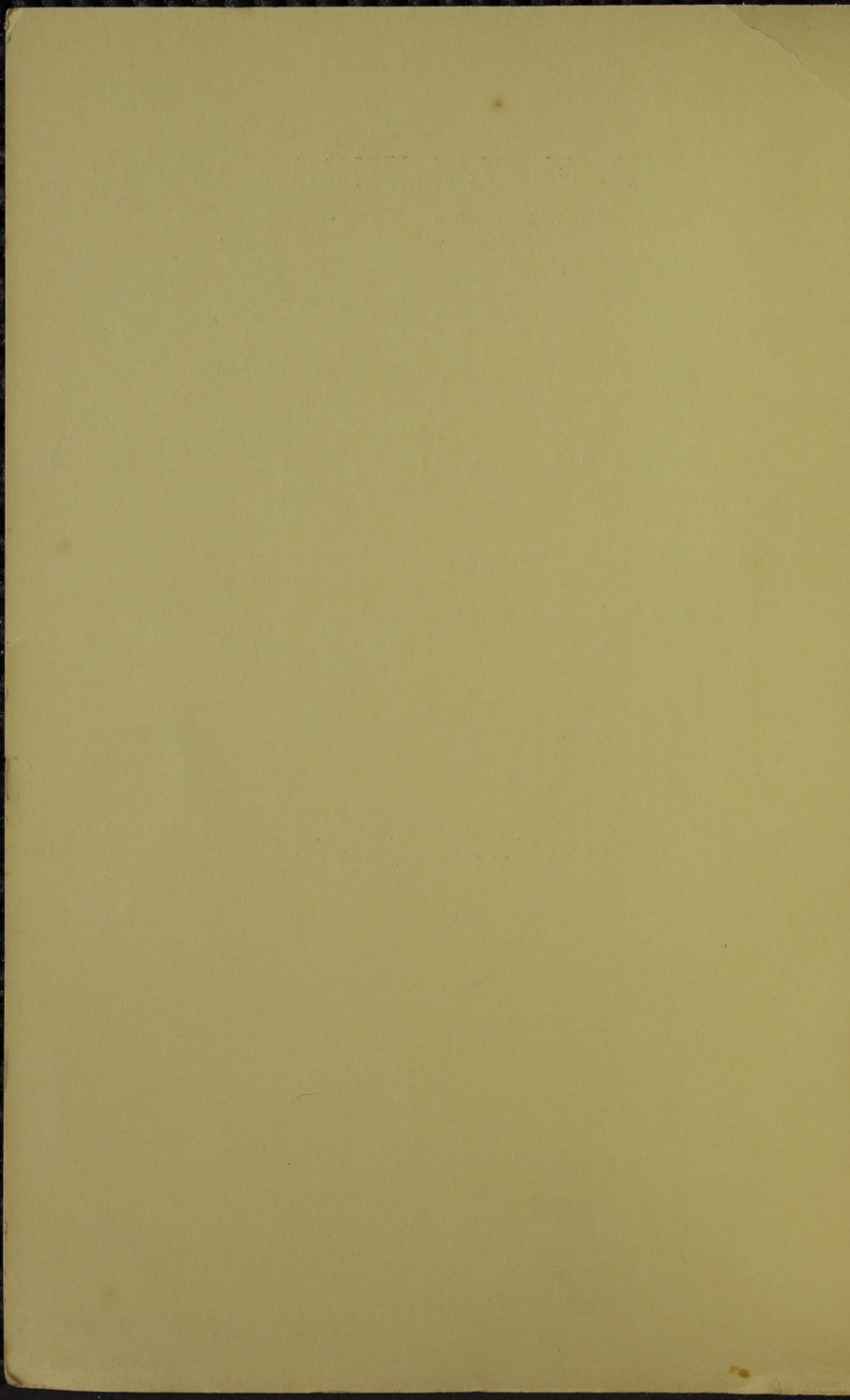
DR. M. VALTERS

Trīszvaigžņu ordeņa lielkrusta
komandiers

15. MAIJA
APVĒRSUMS
un
ĀRKĀRTĒJĀS
PILNVARAS

AR PILNVARU TEKSTU

JAUNĀS LATVIJAS APGĀDS

95-3

- 659

528

151685

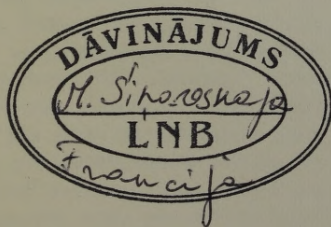
L

DR. M. VALTERS

Trīsvaigžņu ordeņa lielkrusta
komandiers

15. MAIJA
APVĒRSUMS
un
ĀRKĀRTĒJĀS
PILNVARAS

AR PILNVARU TEKSTU

JAUNĀS LATVIJAS APGĀDS

D. B-1
L-1

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0301051720

E. Olofssons Boktryckeri AB Stockholm 1951

46106

MAZS IEVADVĀRDS.

15. maijs un ārkārtējās pilnvaras! Es apstājos pie šiem vārdiem. Es pētu to skaņas. Redzu: plivinājas demagoģijas karogs, glūn viltīgas ciņas vārdi. Kam sekot, ko darīt? Vai tie vārdi izsaka draudzību, latvju tautas centienus? Kāds gars tajos?

Vai var vēl šaubīties, ka tie ir karogā tumsoņu rakstīti, viltus skaņām apveltīti? Vajag redzēt, kas ap šo karogu dzīvo, kas ap to pulcējas. Un tā varu tūdaļ teikt: šo nākamo vārdu pienākums ir noraut blēdīgas maskas.

Te atļaujos, tūdaļ, taisīt mazu starppiezīmi. Šad tad aizrādījuši uz kādu manu agrāku rakstu, kuŗā es it kā būtu izteicis citādus ieskatus. Nav man jāsaka, ka tie ir pazīstamie paņēmieni, lai viltīgi iztulkotu izteiktus spriedumus. Jau vairāk kā astoņus gadus atpakaļ rakstīju „Latvju Domās”, ka Latvijas valsts vara tikusi 15. maija apvērsumā pārnesta nelegālā režīmā, un ka vienīgais uzdevums, kas palicis pāri šī apvērsuma aizstāvjiem, piespiež tos pāriet uz likumīgo satversmi. „Šo izveidi, tā rakstīju, nevar citādi iedomāties, kā noorganizējot dažādās nepieciešamās varas likumu došanai un likumu izpildīšanai, kā arī pārraudzībai ar pastāvošiem valsts organiem, lai arī pie kādas ierindas tie skaitītos.” Viscaur minētā rakstā ir tādā pašā garā uztverts, ka dažādas iestādes, kas nākušas pie varas pēc 15. maija apvērsuma, nav pieskaitāmas pie iekšējā legālā režīma, un ka patiesā legālā Latvijas suverenā vara saprotama tikai tai kārtībā un nozīmē, kādu paredzējusi Latvijas satversme. Vēl sevišķi pasvītrots, ka tādā plāksnē jāiesāk valdības noorganizēšana, kuŗā 15. maija apvērsuma

institūtiem var būt tikai viens uzdevums — pieslie- ties legālās varas atgriešanās procesam. Ārkārtējām pilnvarām var tādā nozīmē būt tikai pašlikvidēšanās nozīme. Pienākums var tādā gadījumā izpausties šādā pašaieliedzībā, kas prasa no ārkārtējo pilnvaru nesēja pāriet uz augstākas valstiskas tikumības ieskatiem. Tikai tādā ceļā var izteikties augstākais valsts veids, par kādu labākā cilvēces apziņa uzskata demokrātiju ar pilsoņu brīvību un viņu līdzdarbību valstī. Atiet nost no autoritārās iekārtas un tās politikas, tā tālāk teikts, ir pilnvaru nesēju pienākums, atzīstot, ka tādā gadījumā objektīvā labākā apziņa piespiež to darīt.

Bija radusies ārpus likumu kārtības zināma pie- spiedkārtība. Tajā un vēl vairāk ārpus tās, bez šau- bām, turpinājās valsts eksistence, kā tāda turpinā- jās Vācijas valsts būtībā Hitlera laikā, vai Francijas esamībā zem Petēna režīma. Visas šīs piespiedu kār- tības, ārpus likumīgā pamata bija zināmas vienības kontrukcijā un savu jēdzienu noteiktībā. Šīm sistē- mām bija ilgāku laiku obligāts spēks. Šīs sistēmās rīkoja zināmus aktus, prasīja paklausību un padevī- bu; tām bija sava „legālitate”. Taču šī „legālitate” neskāra valsts augstāko tiesību. Juridisko aktu rindā, kas saistījās ar 15. maiju, atrodam tādu pašu sistēmu. Spaidu noteikumu kārtība varēja pie labas gribas pāriet uz likumīgo kārtību, augstāko legālo, sevi līdz ar to iznīcinot. To prasīja apcerējumi „Latvju Do- mās”, to vēstules un draudzīgi aizrādījumi — vēlēju- mos atrast īsto kopējo ceļu.

Bet kas notika?

Ārkārtējās pilnvaras kļuva par nelegālā pretdemo- kratiskā sešu gadu režīma karogu, un ar to jau pie- tiktu, lai to maska kristu. Zināms, ne mūsu apstāklos, saduļkoto 6 gadu pagātnes reibonī, pretparlamentārā literātūrā, autoritārisma ideoloģijā. Pazīstami iebildu- mi: netraucēsim tautas vienotību, domāsim tikai, kā atbrīvot Latviju. Demagoģija! Atbrīvot Latviju, lai to ievestu pretsatversmīgā, pretdemokratiskā jaunā

verdžībā? Autoritārisma valgos, ne demokrātiskā, tiesiskā valstī.

Redzams, ka vajadzēja no jauna pārbaudīt faktus un notikumus bez mazākās politiskas labvēlības un draudzīgiem politiskiem sentimentiem. No jauna bija jāmeklē un skaidrāk jāizteic, kas īsti slēpjas zināmos mūsu spaidu kārtības subjektīvos aktos. Vai tajos ir tikai neapdomība, kopota ar nemākuļu romantiku? Līdz ar to jāpaceļ visa diskusija augstākā vispārības plāksnē, bet tai pašā laikā jāvēro zināmu personu darbība. Vai šīs personas vadījis kāds augstāks morāls jēdziens jeb vai kas cits — dažubrīd ļoti bēdīgs. Tā vārdu mistikā bija jāatklāj reālais saturs, vērojot tiklab 15. maija noziegumu, kā tā turpinājumu — ārkārtējo pilnvaru pielietošanā.

Šī cīņa jāizcīna. Tukšiem apgalvojumiem jāceļ priekšā zinātne, vecā agrārarchaisma demagogu galvām — saprāts un valsts ideālisms. Ārkārtējās pilnvarās sabiezējas jautājums par valsts legalitāti pagātnē un nākamā mūsu atdzimtes posmā. No tām iet nost, par tām tagad smieties — tās nozīmē soli uz priekšu mūsu valsts tiesību labā.

Smieties? Ja nebūtu tik bēdīgi — šais jaunajos „Mērnīeku laikos”! Kur Heines politiskā satīriķa zvārgulišu cepure? Lai paliek, arī tā pat par nopietnu šai problēmā par — mūsu ārkārtējām pilnvarām! Tomēr, tomēr, atbild prāts; politiski pirmziemnieki varbūt nopietni maldās. Varbūt tumsa, nejdēzība nav tik liela. Un tā tad, mierīgi, soli pa solim; apskatīsim šo miroņa būtni ar zināmu nopietnību. Mūsu politiskā esejā mēģināsim ietvert vienu pēdējo gadu daļu no mūsu neprātībām, politiski-tiesiskā vērtējumā. Nevar, protams, cerēt, ka visi attaisīs acis. „Oculos habent et non videbunt”, — arī tādi ir.

M. V.

Palūkojiet šo pārļu rindu, palūkojiet kaut daļu no šiem varas aktiem ar kādiem izdarīja valsts apvērsumu 15. maijā. Valdības rīkojums par kaŗa stāvokļa izsludināšanu naktī no 15. uz 16. maiju. Apturēta politisko partiju un Saeimas darbība. Izdarītas apcietināšanas. Izplatīts melīgais apgalvojums, ka Saeimas priekšsēdētāja vasarnīcā atrasti lieli ieroču krājumi. Turpina ieroču un varbūtējo pretestības centru meklēšanu. Naktī Ulmanis dodas pie valsts prezidenta ar ziņojumu par izdarītiem aktiem. 16. maijā valdības manifests, kas vērsts pret valsts vēlēto Saeimu. 17. maijā apvērsuma valdības sastādīšanās. 18. maijā K. Ulmaņa runa radiofonā ar slaveno uzrunu: „Mana tauta...” Tai pašā dienā valdība pārņem Saeimas funkcijas. Slimo kasu pašpārvaldību iznīcina. Stājas amatā sabiedrisko lietu ministrs A. Bērziņš.

25. maijā valdība iznīcina pilsētu pašvaldības tiesības. 29. maijā iznīcina kooperatīvu pašpārvaldību. 1. jūnijā uzliek autoritāru valdi Rīgas pilsētai. 5. jūnijā valdība atceļ deputātu priekšrocības. 12. jūnijā nāk rīkojums slēgt organizācijas. 15. jūnijā nolemj likvidēt 114 sabiedriskas organizācijas. 17. jūlijā: Apriņķu un pagastu pašvaldību likvidēšana u.t.t. u.t.t. (Sal. „Valdības Vēstnešus”, ar Nr 107 (1934) sākot.) Tad no 21.—24. jūnijam vainags: „grandiozie Atdzimšanas svētki” Rīgā. Atzīmējam tikai dažus datus, atsevišķas dienas visā avantūrā. Tie pietiekoši, lai rādītu, ka apvērsums bija pārdomāts, izkalkulēts. Tajā slēpās visa tālākā traģēdija, Latvijas dzīves tālākie likteņi. Nekas uz to nepiespieda, vienīgi dažu cilvē-

ku varas kāre. Uz tādu notikumu skatījās, protams, ar prieku Maskavā.

Kā skatīties no šī viedokļa uz t. s. „ārkārtējo pilnvaru”, kas izdota no 15. maijā ievadītās nelegālās valdības 17. maijā, 1940. gadā, pēc visiem šo gadu piedzīvojumiem? Būtu jau pietiekoši ikvienā citā zemē, ja konstatētu, ka kāda pilnvara nākusi no publiski tiesiskas iestādes, kuŗai nav nekādu likumīgu pamatu. Pie mums tas citādi. Un taisni šai pilnvaras jautājumā redzam, cik greiza un nepietiekoša ir mūsu tiesību izpratne, kādēļ par to jārunā jo cieti un nepiekāpīgi, šodien vairāk kā jebkad.

No kādas gribas nāk pilnvaras? Tāds jautājums ir pats pirmais pie katra mandāta. Kas mandāta devējs? Vai mandāts ir vispārējs, vai tikai aprobežotai rīcībai, vai tas ir prokurācija vai pilnīgas aizstātnības — reprezentācijas dokuments? Pie minētā 17. maija 1940. g. instrumenta visi šie jautājumi skaidri, tie nav komplicēti. Neesoša, nelikumīga mandāta griba nevar radīt tiesības, kas saistītu to, kuŗa lietās un uzdevumos jārikojas mandātāram. Rīcībā ir domāta Latvijas valsts; to domāts ar pilnvaru ievest zināmās saistību attiecībās, zināmā juridiskā pozīcijā. Aizstātnības jautājumos lieta ir pilnīgi skaidra: aizstātnība ir juridiska attieksme, kuŗas būtībā kāds atrodas saistīts iepretim trešajam ar aktiem, kuŗus izdarījis aizstātnis-representants. Aizstātņa griba ir tā, kas saista, kas kādam trešam par labu vai par ļaunu slēdz līgumus un vispāri darbojas viņa darīšanās. Tā tas viscaur civilās tiesībās. Publiski-tiesiskās lietās jautājums pieņem citādu veidu, tur mandātars jeb pārstāvis rīkojas kā orgāns, ne kā pilnvarotājs. Tāds ir mūsu gadījums. Tikai lielākas skaidrības labā apstājamies te pie civiltiesiskās pilnvarošanas, lai liktu labāk tādu saprast arī atklātās tiesībās, jo tas skaitās par vienu no sarežģītākiem jautājumiem tiesību zinātnē, kur, kā liekas, romiešu tiesības reprezentācijas jēdzienu nav nemaz vēl pazinušas, un tāpat fran-

ču vecās tiesības pat līdz 14., 15. gadu simtenim. Zinātnē tas ienāk īsti tikai pagājušā gadu simtenī, it īpaši plaši apstrādāts vācu tiesiskā zinātnē. Viņam liela nozīme visā tagadējā dzīvē, un tā noskaidrošana izrādās grūti saprotama sevišķi arī mums. Tāpēc mēs jau apstrīdam sūtnim Zariņam izdoto dokumentu, kur tas tiesiski vērojot — un vēl vairāk politiski — pārāk labi izprotams. Romiešiem bija tomēr viena lieta jau pilnīgi noteikta: romiešu stingrais formālisms prasīja, ka katram juridiskam aktam jābūt kontrolētam, un ka kādā aktā ieinteresētie dalībnieki ir skaidri izteikuši savu gribu ieiet zināmās saistībās. Nepietika, kad kāds apgalvoja, ka viņš rīkojas kāda cita labā, to saistot vai tam it kā ko dodot. Tikai vergs vai dēls varēja kaut ko iegūt ģimenes galvas labā, jo vergs un dēls skaitījās par īpašumiem, kuŗu īpašumi pieder ģimenes galvai. Var no tā redzēt, cik ļoti tiesiskā doma turējās pie uzskata, ka mandanta un īpaši mandātāra rīcība prasa lielāko ievēribu, noteiktību, piesardzību, vispirms dzīvu, gandrīz fizisku sakaru starp mandāta devēju un mandāta izpildītāju. Tālākā attīstībā mandāts kļūst jau neatkarīgāks, bet vienmēr asāks paliek noteikums, ka mandāta izpildītājs var rīkoties tikai mandāta robežās, un ka mandāta turētājam jābūt spējīgam vispār rīkoties. Un jau agri tiesību zinātnē paceļas jautājums, vai mandātārs var nodot savu mandātu tālāk. Tādā sakarā noskaidrojas, ka tas nav pielaižams darīšanās, kas prasa jo lielu apdomību un inteligentu spēju. Tādos svarīgos gadījumos nav atļaujama substitūcija. Otrs svarīgs princips ir, ka mandants nav saistīts, ja pilnvarnieks darījis vairāk, nekā tas pilnvarojumā teikts. Trešais noteikums ir, ka pilnvarotājam jārikojas pēc labākās sirdsapziņas, neuzskatot šo noteikumu it kā tikai individuālpasīchiskai izšķiršanai pakļautu, atkarībā tikai no atsevišķa cilvēka, bet gan no vispārējā apziņas līmeņa zināmās darīšanās. (Sal. par to: R. Popesco-Raminiceano, De la représentation dans les actes

juridiques en droit comparé, Paris 1927, 190. p.p. u.c.) Nav sevišķi vēl jāuzsver, ka tas jo smags noteikums, kur ieinteresēta sabiedriska kopība, piem., valsts. 17. maija pilnvaras gadījumā jāievēro, ka tā ir, protams, pilnīgi unilaterāls akts, kuŗš pastāv tikai no mandāta devēja gribas, ne uz kādas vienošanās pamata. Mūsu gadījumā ir deklarēta kādas nelikumīgas iestādes griba.

Pieņemsim tālākai argumentācijai, ka pilnvara izdota legāli, un palūkosim, kas tās saturs, vai pilnvarai tiesiska vara pat no tā viedokļa, ka Kārļa Ulmaņa apvērsuma kabinets būtu bijis likumīga iestāde. Pilnvara kā iekšējas likumības instruments nepastāv vispārīgi jau aiz tā iemesla, ka nav ievēroti pastāvošie noteikumi, kas nav tikuši atcelti arī no nelegālās valdības un tikuši no tās atzīti, vai citi no jauna radīti. (Sal. tai nozīmē Likumu par likuma izsludināšanas kārtību, „Valdības Vēstnesis”, 1934, Nr. 125.) Tāds 17. maija pilnvarojums un tādā formā nav tajos paredzēts nepavisam. Pilnvarai Latvijas likumā paredzēta noteikta forma, kas tāpat spēkā valsts publiskitīesiskos mandātos. Tie nevar būt bez formas, kā tā iepatiktos kādai iestādei vai kādam ierēdnim. Mandāts prasa zināmas skaidras robežas, skaidru rīcības norādījumu. Bet šī 17. maija pilnvara? Tā nav tiesību pilnvara pat no nelegālās valdības likumu viedokļa. Bez tam nav tāda dokumenta, kuŗu varētu apzīmēt par „ārkārtēju pilnvaru”; ir tikai kāds rīkojums ārlietu ministram pilnvaru izdot, pie kam pat šis rīkojums neeksistē, ir tikai kāds valsts kancelejas ierēdņa vietas izpildītāja parakstīts protokola izvilks, no kuŗa ir kāds noraksts. Ārlietu ministram ir dota tiesība noteikt „laiku, kad pilnvaras stājas spēkā”. Vai ir tāds ārlietu ministra rīkojums par stāšanos spēkā? Protokolā ir tikai izteikta varbūtīga, hipotētiska rīcība, kaut kas paredzēts, ne rīkojumā izpildīts, ne norīkots iestāžu likumīgā kārtībā. Trūkst ministru kabineta rīkojuma ārlietu ministram pienācī-

gā veidā. Kur ir paša ministra rīkojums sūtnim Zariņam, tāpat izpildāms tādos gadījumos nepieciešamā kārtībā, it īpaši ievērojot dokumenta gribēto svarīgu-

mu?

Skatoties pat no paša primitīvākā domāšanas viedokļa, pilnvara legāli neeksistē pat kā nelegālas valdības visvarenības izdota, jo tā nepieklaujas pat tiesiskai kārtībai, ko tā pati bija atzinusi, paliekot pat pie uzskata, ka tā nav priekšstāvības, bet gan tikai mandāta pilnvara, t. i. ierobežota uzdevuma izpildīšanai, kuŗai ir īpaša iezīme, ka tai jābūt dokumentētai pilnīgi formālā kārtībā, kas to tikai tad padara par pātiesu pilnvarojumu. Citādi jau jukām un noziedzībām nebūtu gala. Redzam, ka mūsu priekšā tikai izraksts no kāda kabineta sēdes protokola, kuŗš nemaz nenēs parakstus, kas nepieciešami tādiem dokumentiem, ja tie izveidoti pienācīgā likumīgā veidā, nemaz jau nerunājot, ka starptautiskā dzīvē tādai formālai noteiktībai ārkārtīgs svars, kā to vēl redzēsīm.

Ko teiktu kāda Latvijas tiesu iestāde, ja pie tās būtu ieradies kāds un sacījis: es gribu, lai jūs rīkojaties uz tā pamata, ka kāda otra iestāde uzdevusi kādam savam ierēdnim izgatavot kādu svarīgu dokumentu, bet tas to nav izgatavojis, un tā es rīkojos bez tāda dokumenta? Tiesu iestāde, protams, prasīs pašu dokumentu. Tā tad, ārkārtējā pilnvara kā tāda nemaz nepastāv, no iekšējās juridiskās sistēmas slēdzot, un vēl mazāk no formālo tiesību viedokļa, kas prasāma ārējās valstu attiecībās. Par to ir pilnīga skaidrība, ka šais vispārējās valstu sistēmās prasa no pilnvarotā neapšaubāmu noteikti formulētu pilnvaru, un ka tas nevar atsaukties uz kādu hipotētisku rīkojumu, kādu vēl nepastāvošu, tātad varbūtībā domātu. Lūk, šis uzskats, kuŗu izteic Šarls Russo: „Vispārīgi līgumus izstrādā diplomāti vai tehniski aģenti, apgādāti ar pilnvarām. Pilnvaras ir raksti (lettres patentes), kuŗus izdod principā valsts galva un kuros izteikta autorizācija apspriest un slēgt līgumus.” (Charles

Rousseau, Principes généraux du droit international privé, Paris 1944, 163. lp.) Kur ir mūsu pilnvarā valsts galvas paraksts, līdzparakstīts no ārlietu ministra? Vai arī tikai ārlietu ministra paraksts vien, ja pilnvaru uzskata par viscaur ierēdniecisku, kuŗa zīmētos tikai uz ārlietu ministrijas resora ierēdņiem.

Pilnvara paredz, ka tās turētājam tiesība iecelt sarunu vedējus starptautiskām diplomātiskām konferencēm, un tātad līgumu slēdzējus, pie kam nav ne-maz paredzēts, ka līgumi, akti būtu vēlāk ratificējami Latvijas parlamentā resp. no Latvijas valsts galvas. Pēdējā laikā nāk diezgan bieži priekšā t. s. vienkāršotie līgumi, kas stājas spēkā bez ratifikācijas. Tādos gadījumos iecelti līgumslēdzēji būtu bez kādas atbildības slēguši līgumus vai devuši solījumus, un nekas nebūtu spējīgs tos aizturēt. Latvija var uz tādas pilnvaras pamata it labi gabalu pa gabalam tikt iekorporēta Padomju Savienībā, vai arī to var panākt kādā starptautiskā konferencē, ka Latvija paliek pie Padomju Savienības. Secinot no tā loģiski, jāatzīst, ka padodoties kādai starptautiskai politiskai situācijai, kādiem politiskiem iespaidiem, Latviju var legāli piesiet pie Maskavas.

Ja nu vēl padomā, ka pilnvara savā pārējā daļā ir pavisam divaina, tad nevar būt izslēgta doma, ka pilnvarai ir pavisam cits nolūks, nekā tas izliekas, skatoties uz to pavirši. Pilnvara izteic uzdevumu rīkoties ar pārstāvību mantām, dot pārstāvībām norādījumus. Kādā garā, kādā virzienā? Kādus uzdevumus uzlikt ieceļamiem vai pārceļamiem ierēdņiem? Jautājumi no lielākā svara, jo citādi varētu viens cilvēks rīkoties ar ierēdņiem pēc sava ieskata un novietot amatos Latvijas demokrātisko tiesību zaimotājus, oportunistus, kas šodien gatavi paktēt ar vācu hitlerismu, rīt ar staļinismu. Jo vieglāk tas iespējams, ja ārkārtējo pilnvaru saskata par tādu, kas atļauj iecelt ne tikai ierēdņus, bet arī vispārējus valsts pārstāvjus. Pilnvara dod tiesību sūtīt ar zināmu mandā-

tu negociantus uz diplomātiskām konferencēm. No tā slēdz, ka dota tiesība iecelt arī vispārējus valsts reprezentantus. Piemirst pat, ka tādi pilnīgi atšķiras no vienkāršiem mandātāriem. Šiem ir ierobežotas tiesības, tie nevar aizstāt valsti reprezentācijas kārtībā. Jēdzieni pavisam dažādi, un pārstāvis un vienkāršāka uzdevuma aģents nav sajaucami. Reprezentantam ir daudz plašākas tiesības. Ja viņš nodod kādu Latvijas pārstāvību vienam vai otram cilvēkam, tad ar to radītas tiesības, kas ir daudz lielākas par ārkārtējām pilnvarām, kurās ietvertas tikai vienkārša ierēdnieciska mandātāra tiesības. Tagad tāds pārstāvis, delegāts vai lietvedis ar līgumslēdzēja tiesībām var pārdot Latviju legāli uz Zariņa kunga izdotā dokumenta pamata, ja šo atzīst par valdīšanas funkciju dokumentu ar plašu diskrecionāru varu.

Visnesaprotamākais, dīvainākais ir, ka pilnvara paredz savā 6. panta e) punktā pilnvaras turētājam tiesību „likvidēt misijas” — Latvijas valsts pārstāvniecības, sūtniecības, konsulātus. Ko tāda tiesība grib izteikt? Taču ne cīņu par Latvijas neatkarību? kur tādai cīņai vajadzīgas pārstāvības. Jeb vai baidījās, ka pārstāvības varētu stāties ceļā kādiem nodomiem Rīgā? Pants 4. saka, ka sūtnim Londonā Kārlim Zariņam piešķirtās pilnvaras attiecas uz visām Latvijas diplomātiskām un konsulārām misijām, izņemot misijas Igaunijā, Lietuvā, Somijā, Zviedrijā, Vācijā un Padomju Savienībā. Jādomā, arī likvidācijā nē. Kāpēc tā? Kāpēc daudz citas likvidēt? Kas te slēpjas? Katrā ziņā pilnvarā ir, kā redzams, likvidatora tendence, jo citādi taču nevarētu paredzēt varbūtēju visu Latvijas diplomātisko un konsulāro pārstāvību likvidāciju, izņemot tikai dažas. Tāda bija domājama tikai divi gadījumos. Pirmais: pašas Latvijas likvidēšanās gadījumā paredzēti attiecīgi priekšraksti no centra. Tādu gadījumu varēja Rīgā paredzēt vienīgi tad, ja kādā situācijā būtu izvirzījies jautājums par pārstāvību likvidēšanu. Varbūt kādās sarunās, iz-

teiktās izlīgšanas, saprašanās sarunās? Jeb varbūt sūtnim Zariņam bija pašam tas jāsaprot, kad viņam pārstāvības tādos apstākļos jālikvidē, negaidot nekādu rīkojumu. Vai arī viņam vajadzēja gaidīt uz kādu citu likvidācijas rīkojumu, ne tieši no Rīgas, vai varbūt labu gabalu tālāk?

Bija vajadzīgs pavisam cits: rīkojums katrā ziņā par to gādāt, ka pārstāvības netiktu likvidētas kā svarīgas pozīcijas cīņās par Latviju. Kas varēja pretdisponēt Ulmaņa varas valdības prātu uz tādu likvidācijas domu, ja ne psiholoģija uz kādu padošanos, izvairīšanos no cīņas? Tikai bezcerībā vai gatavībā pieņemt notiekošos faktus kā negrozāmus varēja pamosties pārstāvību likvidēšanas ideja, ja nepieņem vēl ko savādāku — vēlēšanos kaut kam jau laikus pakalpot ar tādu likvidācijas paredzi. Vienalga — neapzinīgi vai apzinīgi, pilnvara nepazīst pozitīvus cīņas uzdevumus, norādījumus uz pretīmturēšanos kā pašu augstāko pilnvaras uzdevumu. Nekas nav teikts par uzdevumiem aizstāvēt Latviju citu valstu iestādēs, jo uz sapulcēm un konferencēm sūtāmiem delegātiem nav paredzētas instrukcijas visos gadījumos aizstāvēt šo neatkarību. Pilnvarā nav noteikta principa, viss atstāts oportūnismam un, kā redzējām, likvidātoriskās noskaņās, ne pozitīvā pretniecības garā. Likvidēt pārstāvības! Tādas paredzēt darīt atkarīgas no viena cilvēka, pilnvaru turētāja gribas — vai ko nepieņemamāku, greizāku var iedomāties tādā situācijā, kāda gatavojās, kad pilnvara tika nolemta „ministru kabinetā” 17. maijā 1940. gadā?

Ar tādu dokumentu var piekopt labāko defētisma politiku. Un tas ir īstais nolūks 17. maija ārkārtējai pilnvarai. Tādēļ tā nenes nekādu atbildīgu parakstu, kāds būtu bijis vajadzīgs formālai pilnvarai, un mēģina tādai atklāta vārda atbildības pilnvarai slīdēt nemanot garām. Ja stāvētu zem pilnvaras V. Munteņa paraksts, visi tad pilnvaru vairāk saprastu. Vēl vairāk jājautā, kur ir zem šī dokumenta Kārļa Ulma-

ņa vārds, kuŗš bija visas politikas vadītājs un kuŗam kā pirmajam vajadzēja dot savu vārdu tādām cīņas dokumentam, ja tas bija domāts cīņai. Nē, tas bija domāts kā pusanonīms, nepersonīgs, lai pārāk neeksponētu stiprāk redzamus vārdus, lai nenolauztu pavisam tiltu, saprašanās iespējas sarunās ar okupantu, ar kuŗu varēja manevrēt laika ziņā, paturēt to varbūt tikai protokolā. Pilnvarai vajadzēja slēpt defētisma nolūkus, vēlēšanos saprasties ar Maskavu, nevis cīnīties ar to. Vajadzēja radīt valsts interešu un tiesību aizstāvēšanas pilnvaras, bet radīja valdības padošanās, kompromisa iespējamību. Dokumentam vajadzēja netraucēt sarunas, raugoties ar vienu vai pat abām acīm uz Maskavu. Tas arī izskaidro, kāpēc Kārlis Ulmanis un pārējie ministri palika Rīgā, aicināja visus palikt savās vietās un cerēja tur turēties, ja ne citādi, tad ar Maskavas žēlastību. Ka Alfrēdu Bērziņu Ulmanis mudināja aizbraukt, to viegli saprast: vajadzēja patīrīt kabinetu no pašiem lielākiem mēsliem. Spekulācija izgāja uz to — palikt, valdīt, nevis iesākt jaunu cīņu par neatkarīgo Latviju, kas bija pārnesama cīņas laukā ārzemēs.

Iegūstot tādu skaidrību, nebūtu vairs vajadzīgs pie pilnvaras pakavēties tuvāk. Arvien saprotamākai tai kļūstot tās politiskā nozīmē, ir gandrīz nevajadzīgs vēl meklēt kādus citus elementus šai dokumentā, kas paliks uz visiem laikiem par atraidāmu, nemorālu, netiesisku aktu Latvijas vēsturē. Valdībai, kas būtu gribējusi radīt Latvijas glābšanas, cīņas dokumentu, būtu bijis skaidrs, ka tajā tas jāpateic, jāprecizē vienā vārdā: **valdība, apzinādamās, ka tā iet bojā vai grib varonīgi uz vietas krist, nodod visas Latvijas valdīšanas tiesības ārzemēs kādai neatkarīgai autoritātei.** Visas tiesības! Tas būtu dokuments, par kuŗu varētu runāt kā par lielu valsts reprezentācijas aktu Latvijas glābšanai. No tā nav ne vēsts.

Ka vienam otram tīk taisni tāda defētisma pilnvara, neizslēdzot dažādās tendences vispārējā politikā,

kuŗā jau tā izteicas politisks oportūnisms attiecībā uz Baltijas valstīm sakarā ar Jaltas konferenci, to nav grūti saprast. Arī te ir taisni tas defētisms manāms, ar kuŗu jācīnās Baltijas valstu neatkarības labā, stāvot uz šo valstu neatkarībā radītiem un de jure atzītiem tiesību pamatiem.

Kādā gaismā parādās tādos sakaros vērojumi par „ārkārtējās pilnvaras” piekritējiem un atbalstītājiem? Daudzi tās slavē aiz savas nezināšanas, citi aiz personīgiem iemesliem, un vēl citi — meklēdami tajā karogu vecajam autoritāram 15. maija apvērsuma garām, kā jau to teicām. Sevišķi pēdējie ir interesanti: pilnvara tiem ir jaunās, nelegālās legālītātes akts, izpaudums jaunajai valdīšanas sacensībai, no tās izslēdzot agrāko Latvijas iekārtu, Latvijas satversmes noteikumus, — jā, cik smieklīgi tas arī būtu, pilnvarā un tās secenības loģikā redz jaunu autoritārā, pret-demokrātiskā režīma iespēju turpināties. Tādēļ tagad tā nebeidz uzsvērt, ka pilnvaru, šo viltus valdīšanas dokumentu, atzinušas Savienotās Valstis. Slēpj, ka lietveŗa pieņemšana Vašingtonā ir Amerikas valdības solis, kas nebūt nedod pilnvarai kādu sevišķu atzišanu. Pati šī valdība paskaidrojusi, ka tā to uzskata par tīri tehniski-ierēdniecisku, tā tad ne kā reprezentatīvu-polītisku, kā kādu valsts varas dokumentu, kuŗā būtu ietverts kāds jauns Latvijas valdīšanas institūtu avots un no kuŗa izejot varētu atvasināties tālāki leģāli valdīšanas akti un valdīšanas iestādes. Amerikas valdība izlietojusi 17. maija rīkojumu starptautiskās attieksmēs, piedomādama pie visādām varbūtībām, kas varētu varbūt nākt. Uz to norāda jau tas apstākļis vien, ka pieņemts tikai lietvedis un ne sūtnis, ar ko starptautisko tiesību priekšā pateikts, ka Latvija nonākusi de facto valsts stāvoklī un no tāda uz pilnīgu neatzišanu zināmos apstākļos ir ceļš vieglāks. De facto valsts var pārvērsties par kādu „Nacionālu komiteju”, kā to pilnvaru piekritēji cenšas panākt ar

dažādām organizācijām, kuŗām kā politiskām varām būtu jāaizstāj Latvijas satversme.

Pilnīgi tiesiski atzītai valstij ir tiesības uz sūtņa pieņemšanu, un valstij, kas Latviju atzinusi de jure, ir pienākums pieņemt sūtņi. Ja viņa pieņem tikai lietvedi, tad tā ar savu rīcību jau agrāko de jure atzīšanu vājinājusi. Bet mūsu politiskie bērni par to priecājas. Norāda, ka pilnvara neesot devusi tiesības iecelt sūtņi, jo sūtņa grāmata jāparakstot valsts prezidentam. Tādas augstākās autoritātes neesot sūtņim Zariņam. Jocīga loģika! Vai ar to neatzīst, ka pilnvara ir tīri ierēdnieciska? No pilnvaras piekritēju puses taču uzsver, ka tā ir valdīšanas pilnvara, un no viņu stāvokļa spriežot, norādot uz pilnvaras 6. punktu, jāsaka, ka tiešām tur ietvertā pilnvarības tiesība nes sevī valsts prezidenta un ministru kabineta tiesību elementu. Tā dod tiesību iecelt delegātus kongresiem un konferencēm. Bet iecelt delegātus kongresiem un konferencēm ir svarīga augtākās valsts varas tiesība, tai ir liels diskrecionārs spēks. Šī tiesība ieslēdz sevī valsts augstākās diplomātiskās akcijas vadību. Sūtīt priekšstāvjus uz starptautiskām konferencēm nozīmē dot tiem arī instrukcijas, kā sarunas par līgumiem kārtot, nozīmē tālāk dot tiesību līgumus parakstīt, saistīt valsti līgumos-kontraktos vai vēl svarīgākos līgumos-likumos. Tādu līgumu gadījumos, kad līgums izveidots t. s. vienkāršotā procedūrā, kā jau uz to aizrādijām, neprasa ratifikāciju, un tā tad uz „ārkārtējo pilnvaru” pamata delegētais diplomātiskais aģents var rīkoties kā augstākā valsts vara, ieejot pilnīgi nekontrolējamās saistībās. Tik tālu var novest t. s. „līgumu slēgšanas vara” (pazīstamā tiesiskā literatūrā angļu formulētā „treaty-making power”). Ja šāda līgumu slēgšanas vara ir dota ārkārtējā pilnvarā, un ja to Amerika atzinusi, kā pilnvaras slavinātāji to dara un uz to pamata nebeidz tās turētāju cildināt kā augstāko pilnvaru nesēju, tad pastāvēja, kā jau teikts, tiesība iecelt sūtņi, un Amerikai bija pienā-

kums pieņemt sūtni, bet tas nenotika. Gala iznākumā atrodam, ka pilnvara ir pat šai tīri ierēdnieciskā plāksnē ierobežota, kas izpaužas, piem., tai apstākļi, ka pilnvara paredz tikai ierēdņu atstādināšanu, pat ne atcelšanu, tā tad tikai pagaidu pārmaiņas, līdz tam laikam, kad pilnvaru turētājs varēs stāties sakarā ar ārlietu ministru Rīgā, kā pilnvarā teikts. Šis pēdējais norādījums apstiprina jau agrāk teikto, ka pilnvara domāta samērā īsam, zināmam laikam, kurā gribēja Rīgā mēģināt saprasties ar — Višinski. Tāda ir brutālā patiesība, no kuŗas grib iztaisīt romantiku par mocekļiem, kas palikuši Rīgā, lai ietu mocekļu nāvē.

Iespraudīsim te vēl vienu juridisku piezīmi un jautāsim, vai Savienotās Valstis rīkojās uz Dānijas ierosinājumu, kad tās pamudināja parakstīt 1941. g. 10. aprīlī līgumu par kuģu vai lidmašīnu bažu ierīkošanu Grēnlandē Dānijas ministru M. fon Kaufmani? Dānija tūdaļ 12. aprīlī protestēja, paskaidrojot, ka ministrs rīkojies pilnīgi bez pilnvaras, un ka tādēļ līgumam nav nekādas vērtības, no starptautisko tiesību viedokļa raugoties. Ministru Kaufmani atcēla un atsauca, bet Amerika turpināja to atzīt Vašingtonā kā pienācīgu Dānijas reprezentantu. (Par visu to sal. Charles Rousseau, Principes généraux du droit international public. Paris, 1944, 165. l.p.) Varētu teikt, ka Amerika rīkojās Dānijas labā, bet tas nav pats svarīgākais šai gadījumā, apsverot notikumu tiesiski. Tajā ļoti skaidrs parādās ieskats, ka Amerika var atsevišķās lietās rīkoties pēc sava uzskata, nemaz nenogaidot kādu tiesīgi dibinātu ierosinājumu. No šī viedokļa skatoties, var saprast, ka Amerika varēja ņemt vērā pilnīgi neesošu varas delegāciju 17. maija pilnvarā, palaižoties vienīgi uz Zariņa kunga iesniegumu. Vēl jāņem vērā viena savādība Amerikas stājas t. s. politiskos jautājumos: proti, ja valdība ierādījusi kādu amata varu, tad tās tiesības tulko ļoti plaši, diskrecionārās varas jēdzienu paplašinot līdz pēdējai iespējai.

(Par to tuvāk: Paul Duez, Les actes de Gouvernement, Paris 1935, 206. l.p.) Tik ekstensīvi iztulkots mūsu gadījumā iesniegums, nevis dibinoties uz prezentēto pilnvaru, ja tāda tikusi pavisam maz iesniegta, bet gan uz ilggadīga Londonā Latvijas pārstāvja apgalvojumu. Lai arī kā, sūtnis Zariņš katrā ziņā nav aprādījis, no kāda avota nākusi pilnvara, ka tās uzdevums ir paturēt nelegālās valdības garu un turpinājumu mūsu valsts politikā, padarīt neiespējamu atgriešanos pie mūsu likumīgās demokrātiskās parlamentārās kārtības. Teiktu viņš visu to, tad, kas šaubīsies, kādu ceļu tad ietu Amerikas valdība. Ticēja apgalvojumam, oficiālai notai, pareizāk — viltojumam. Tādā cēlā nonāca pie lietveža-drauga, politiskās korupcijas labā, personīgās korupcijas draudzībās, lai atbalstītu Saeimas apsmējēju centīgo līdzdarbinieku, kas, kopā ar Ibsena izsmietām bezidejas žurnālista žurkām, grauzis visus šos gadus Latvijas satversmes ideju. Tādi tipi pazīstami. Tiem iespiež rokā grašus.

Vai citēt no kādas sarakstes dažus vārdus — „Mīļo Čarlīti, vai Tu mani nevari ierīkot tai Vašingtonā? Tu jau zini: es drusku angļiski protu un es jau varu piemācīties klāt... Mit Gruss und Kuss, Dein Julius.” — Lūk, vārdi, kas liek saprast, kas ir šis Čarlītis un kas ir šīs vēstules rakstītājs. Lai cik labprāt paturētu visu šo diskusiju nopietnās pārdomās, diemžēl tas nav iespējams, kur otrā pusē, laikam, tikai uz to gaida, cerībā, ka diskusiju nesapratīs un ka par to neinteresēsies. Svarīgas, nopietnas, akadēmiskā augstumā ieturētas domu apmaiņas pie mums gandrīz nav iespējams; jāpieliek pirksts pie dzīves kāilumiem, riebiņiem sīkumiem. Tikai detaļās esot patiesība, zināja jau Ģēte teikt. Ka tādas detaļas mūsu dzīvē norāda vienmēr uz to pašu, nav mūsu vaina; pienākums par tām runāt, tajās rādīt, ka cilvēki prostituējas. Vai tādiem atgādināt vēsturi, runāt par cilvēka pašcieņu? Oficiālo žurnālistu spalvas tek padevībā, pazemībā; saliekto muguru smaka, cilvēcīgās sīkumības aprēķi-

ni. Šie cilvēki lai būtu Latvijas atbrīvotāji? Latvijas valdības cilvēki, un sevišķi šis viens, valdību pat autokrātiski aizstājot?

Jurists Vanags savā „Tiesībniekā” atzīmē to pašu, kas teikts daudz „Latvijas” slejās. V. Lambergs apmeklējis LCP un LCK uzdevumā Anglijas, Zviedrijas, Norvēģijas un citas zemes, pie kam savās publicētās ceļojuma piezīmēs tas norādījis, ka sūtnis K. Zariņš atvietojojis mūsu eksilo valdību. (Sal. „Tiesībnieks”, Apskats latvju juristiem tiesību jautājumos. 1950. g. Nr. 9 176. l. p.) Viena cilvēka autokratija! It kā nebūtu rakstītas skaistākās cilvēka brīvības lapas. Kas tur kāds Russo, kas Benžamēna Konstāna vārdiem esejā „Uzurbātors” sekmīgi padarījis populāru tiesību jūtu. Subulternie gari nav gribējuši saprast, ka viņa balss atmodinājusi pašcieņu, cēlu garu neatkarīgās dvēselēs. Uzurbātors ļaunāks nekā monarchs — tāds Benžamēna Konstāna slēdziens. Ne jau tāpēc, ka viens vai otrs no tādējiem uzurbātoriem būtu ielicis mazāk vai vairāk cilvēku cietumā un koncentrācijas nometnēs, ar to bijis ļaunāks vai maigāks. Nē, tie ir noziedznieki tiranijas paudēji, tiranni tāpēc, ka tie valdījuši ārpus likuma, likumu pārkāpjot.

Tāds ir uzurbātora jēdziens, un tas ir 15. maijs ar tam sekojošiem 6 gadiem, kuŗiem piebiedrojās tagad 10 pilnvaras gadi. Cik bēdīga aina, kad to nesaprot apmaldījusies jaunatne, demorālizēta politiski, vēl šodien žurnālistikas, trimdas skolu 15. maija garā vadīta, viltotas vēstures saindēta, neizšķīr, kas labs, kas ļauns. Lai to turpinātu, tāpēc uzbrukumi „parlamentāriem”, bet patiesībā domāts parlaments, parlamenta demokrātiskā kārtībā. Pasakiet visu to godīgi Amerikas Savienoto Valstu demokrātijai, un tā jums parādīs durvis — ar visām jūsu kārtējām un ārkārtējām pilnvarām. Meli ir palīdzējuši, vienīgi tie.

Stāstiet, ka jūs ierīkojuši koncentrācijas nometnes... Jaunākās tiesības uzskata par noziegumu jau koncentrācijas nometņu ierīkošanu. Un pat — par ļoti svarī-

gu noziegumu: proti, noziegumu pret cilvēci. Šai gadījumā netikvien tiešs nodarījums jeb pats delikts tiek sodīts, bet jau delikta sagatavošana, kuŗa jēdzienā saprot visus līdzekļus, pielietotus, lai sagatavotu kādu koncentrācijas nometni. Tādā ziņā noziegums pret cilvēci ir plašāki iztulkots. Šī pārmaiņa tiesību uzskatos norāda, ka nevis no svara, ka koncentrācijas nometnēs notikuši atsevišķi sodāmi darbi, kā brīvības nolaupīšana vai citi vēl smagāki noziegumi, vispārīm necilvēcīga rīcība aiz politiskiem, rases vai reliģioziem motīviem. Lielākā daļā kultūrvalstu likumos ir paredzēti sodi pret tādiem noziegumiem. Jaunākā laikā pienācis jauns nozieguma veids klāt — noziegums pret cilvēci. Tai ziņā no svara redzēt, kādā mērā šis noziegums jaunākā tiesības darbībā Vācijā atradis sodīšanu. Augstākās tiesu instances Vācijā, kas rīkojušās pēc sabiedroto pārraudzības likuma, ir atzinušas, ka cilvēces pašcieņas aizsargāšanai jau sodāmi visi priekšdarbi, kas noveduši pie tiešiem noziegumiem pret cilvēci. Vēl otrs princips guvis tādā pašā sakarībā atziņu tiesu praksē. Ja notikuši noziegumi, kas vēl nav attiecīgā likumu grāmatā atzīti par padotiem sodiem; agrāk teica, ka tādos gadījumos tiesa nevar noziegumu sodīt; tagad turpreti šie paši tiesas spriedumi saka, ka jājautā tādos gadījumos, ko teic veselīgā tiesību kultūras jūta. Sodien atzīst, ka gadījumos, ja kāds nodarījums pēc kultūras tautu tikumiskā sajēguma uzskatāms par nepielaižamu, tad sodam ir vieta. Ja saka, ka nevar būt nozieguma, ja tāds nav paredzēts likumā, tad uz to atbild, ka šai teikumā izpaustais uzskats nedrīkst iegūt negrozāmu stāvokli. No vācu tiesas spriedumiem tiesā, kas atrodas angļu zonā Vācijā, skaidri izredzama šī jaunā prakse. Mūsu apstākļos krīt svarā tie paši tiesiskās loģikas atzinumi, kuŗi mums rāda, kādā mērā mūsu koncentrācijas nometnes radītas 1934. g. 15. maijā, bijušas jau noziegums tās sagatavojot, nodomā tur ievietot pretiniekus, pie tam tādus vēl, no kuŗiem baidījās, ka tie neuzstājas pret noziedzīgo ap-

vērsuma aktu. Tas pastiprina nodarījuma svarīgumu vēl vairāk. Vēl krīt svarā, ka koncentrācijas nometņu ierīkošana bija darbība, kas norisinājās atsevišķā, organizētā noziedznieku, apvērsuma taisītāju grupā. Šī piederība pie tādas grupas ir noziegums, ja tas būtu noticis tikai, lai ierīkotu koncentrācijas nometnes. Ir radies organizācijas noziedzības jēdziens jeb citiem vārdiem organizācijas noziegums. Pietiek ar to vien, ja kāds tādā organizācijā piedalās. Cik ilgi vien tāda sakarība pastāv, notiek tā sauktais ilgstošais noziegums. Protams, ka tādu noziegumu apzinīga atbalstīšana vieniem vai otriem varas paņēmieniem nāk tāpat zem minēto noziegumu jēdziena. Ar to visu arī teikts, ka piederot pie rietumu tautu kultūrālās kopības, mēs it dabīgi atrodamies tai pašā tiesisko jēdzienu vērienā, un mums atliek vienīgi jau pašu nodarījumu — koncentrācijas nometņu ierīkošanu uzskatīt par noziegumu pret cilvēci. Cik smieklīgi tādēļ runāt par vienu vai otru maigāku vai cietāku režīmu 15. maija koncentrācijas nometnēs. Tās bija noziegums pret cilvēci. Varam tikai vēl pieminēt, ka vācu augstāko tiesu sodu spriedumi tikuši atzīti par pareiziem no angļu augstākām tiesas iestādēm, kas izteikušas pilnīgu atzīnību vācu tiesām. (Sal. prof. Anša Vēbera žurnālā *Die Friedens-Warte* 1950. g. Nr. 1 rakstu *Die deutschen Spruchgerichte in der britischen Zone*, 59. lp. u. p.)

Tātad: Vai Jūs, Alfrēd Bērziņ, tādas koncentrācijas nometnes neierīkojāt? — Jā, vai nē? Un Jūs, pilnvaru turētāj, vai Jūs tās neaizstāvējāt pat savos diplomātiskos apkārtrakstos un Jums piedienētā „Londonas Avīzē”? Un jūs, apulmaņotie preses skribenti, kas mēģinājāt un mēģināt vēl šodien tās attaisnot? Noziedznieki pret cilvēci — tas jūsu vārds, pozitīvu tiesību konstatēts. Tā ir bijusi vienīgā garantija jūsu politisko pigmēju ciltij. Tam jābeidzas. Ne melīgai kādas personas mistikai dzīvot, bet gan ideāliem, kas vadījuši cilvēci, Amerikas un Anglijas likteņus cīņās uz šodien. Tiem sekot, cienīt — tāds mūsu uzdevums. Voltērs

savā laikā tulkoja kādu angļu satīrisku dzeju, kuŗā teikts: Galvas zem jūga, lauru lapas rokā, tie sajūsmi-nāti par verdzības ķēdēm, kungi tie saucas, vergu cilts, akli tie dejo ķēdēs, lepni tie dzīvo kalpībā, laimīgi muļķībā... Cik daudz to?

Kādreiz sen, sen, priekš pussimts gadiem, kad bija jāved cīņa pret mūsu itkā tautisko ideju aizstāvjiem, bet patiesībā tautībniecības imitētājiem, nepakustīgiem latvju sabiedrības pārvaldītājiem, kas turēja šo sabiedrību lidumības piekļautībā, tolerancē un pazemībā tikai pret carisko varu, es rakstīju brošūru „Lidumības dūmos”, kas rādīja visu šo verdzisko padotību. Vēl šodien ir šai brošūrai nozīme. Tēvi, kas toreiz neapzinājās savu tiesisko pienākumu, raidījuši dēlus pasaulē, kuŗi neatšķiras no saviem tēviem. Viņu dēli, tie ir tie paši tēvi, šodien līdzīgā politiskā korupcijā, rafinētā it kā tautības un tautas vienības cildināšanā, ne patiesas valsts patriotu jūtās, ne pilnīgi godīgu pārdomu vadīti. Cik reiz bija tas jāsaka toreiz rakstos žurnālā „Baltijas revolūcija”, minētā brošūrā „Lidumības dūmos”, kas visur centās nest jau toreiz Latvijas patstāvības un demokrātijas ideju kā tiesiskās, valstiskās mūsu dzīves ideālu!

Jau pēc gada ilga posma, citos apstākļos, nācās rakstīt grāmatā „Mūsu tautības jautājums” 1913. g. gan drīz to pašu, uzsverot prasību vest cīņu uz arvien augstāku tiesību pakāpi, aizejot no pesimisma, kūtības, vienoties ap Latvijas valsts domu. Atkal tiem pašiem, kas drebēja lielās Krievijas priekšā, meklēja sev dzīvi veikalos, un pagrīdā, zuda nevarībā.

Pārāk ilgi šis rindas kavējušās pie nožēlojamā papīra gabala, kam no mūsu likuma nav ne mazākās valdīšanas funkciju vērtības. Ja to nesajūt un nezina to turētājs un izmantotājs kopā ar citiem politiskos nolūkos, tad tas tikai nosodāms. Uz šo gadījumu attiecināmi mūsu Sodu likumu noteikumi par piekritamības pārraudzību, pirmā kārtā par kādas funkcijas uzurpāciju, kas izpaužas par aktu izdarīšanu, uz kādu tam nav

tiesības, ar ko pats akts un akta sekas atkrīt, otrā kārtā par varas uzurpāciju vispārim. Valstij ir tiesība un liela interese, saka prof. Launs, ka administrācijā ievēro piekřitāmības noteikumus. Pretējā gadījumā varētu ikviens nekompetents ierēdnis vai privāta persona piesavināties kuŗu katru kompetenci, bez kā varētu ko iesākt, ja neļautu tādos gadījumos rīkoties tiesai. (Rapport sur les actes de Gouvernement. Starptautisko publisko tiesību institūta gada grāmatā 1931. g.) Ar tādu piekřitāmības noteikumu neievērošanu ienāktu valstī valdības noliegšana un anarchija, piemetina no savas puses prof. Pauls Duez savā grāmatā „Les actes de Gouvernement” (Paris, 1935, 200. lp.). Tiesai ir pienākums tādus nekompetences aktus sodīt, un pie tam tiesai jāskatās uz to, vai kāds akts nav noticis ārpus likumā paredzētās kārtības un formas. Šīs likuma noteiktās formas jāievēro. Šīs formas ir pēc likuma gribas tik svarīgas, ka likums atzīst akta esamību tikai, ja ievērotas šīs formas. Akti bez tādas formas, saka pats prof. Launs, ir akti tikai pēc izskata, tas ir negotium nullum. Lūk, paskaidrojums 17. maija, 1940. g. pilnvarām un to pielietotājiem, bet vēl svarīgāks ir tas, ko tiesības nosaka par noziegšanos kāda akta saturā, kas attiecināms it īpaši uz 15. maija apvērsumu un tā turpināšanu pilnvarā un tās pielietošanā. Mūsu likumi ļoti labi paredz zināmu valdības aktu t. s. materiālo nelegālītāti un noziegšanās svarīgumu tādā aktā kā 15. maijs, par kuŗu ir sods ne mazāks par tēva un mātes slepkavību. Daudz citi ne mazāk svarīgi akti tāpat padoti soda likumam, ja tie pēc sava satura noziedzas pret materiālo legalitāti, kas attiecināms jo sevišķi uz formāli nepastāvošo 17. maija pilnvaru. Pat diskřionāra valdības vara var tā nonākt uz tiesas sola, ja tā savos varas elementos rīkojas ārpus katras legalitātes. Visi tādi pēc formas un pēc materiālā satura rīkotie akti ir neesoši un noziedzīgi, vienalga, kāds bijis pie tam kāda cilvēka subjektīvais nolūks. Tiesa tādas lietas apspriež ne tikai pēc kāda noziedzīga ak-

ta satura elementiem, bet ievēros arī noziedzības un gara apmāktības psiholoģiju. Tas vienīgais, kas var dot iespēju mūsu 15. maija rīkotājiem un tagad sekotājiem, pilnvaru pielietotājiem, atklātiem un slepeniem mūsu valsts pamatlikuma nievātājiem, iespēju atsaukties uz mīkstinošiem apstākļiem. To var tiem novēlēt no cilvēku žēlsirdības stāvokļa, bet vienīgi no tā, ne no taisnības un loģikas viedokļa.

Kad 1939. g. Padomju Krievija noslēdza līgumu ar Vāciju, mēs stāvējām tai pašā valstu pretdemokratiju virzienā. Nacionālsociālistiskā Vācija un fašistiskā Itālija bija nostājušās pret demokratiju, kāda tā bija radusies Anglijas, Amerikas un Francijas valstu attīstībā un ar to bija veidojusi demokrātisko pasauli. Autoritārās valstis bija nonākušas kara gājienā pret cilvēces augstākiem valstu principiem un ar to pielīdzinājās pēc sava satura sengrieķu tirannijām. Autoritārās valstis neatzina principus, kas bija demokratijas pamatā, tiesību pārākumu par varas faktiem, tautu pašnolemšanās tiesības, personas un cilvēka cienīšanu un valsts respektu pret cilvēka personu. Tā kaš nenozīmēja vairs cīņu par teritorijām, bet gan cīņu par idejām, saka Alfrēds Poze savā „Varas filozofijā”. (Alfred Pose, Philosophie du Pouvoir, Paris, 1948, 263. l.p.) Padomju Savienība varēja labāk saprasties ar Vāciju, nekā ar demokratijām. (Par to runā gandrīz visa diplomātiskā rietumsabiedroto sarakste no 1938.—1939. gadam. Sal. Le livre jaune français; vēstnieku vēstules no Berlīnes, Londonas, Varšavas, preses balsis... Bet mēs turpinājām to nesaprast. Padomija bija velti pūlējusies no šīm dabūt dažādus labumus, kādus tai nevarēja dot demokrātiskās valstis. Pirmā vietā tā prasīja lauzt principu par mazo nāciju neatkarību. Abas tās — Padomju Savienība un Vācija — neatzina mazās tautas, to politika bija vērsta pret tām. Uz tāda pamata notika vienošanās starp Padomju Savienību un Vāciju. Tādā pretdemokrātisko centienu garā tika „upurētas Baltijas valstis”, raksta tas pats Alfrēds Poze (264. l.p.), sadalīta

no jauna Polija. Pret demokrātiju fronti gāja tiklab nacionālsociālistiskā Vācija, kā lielnieciskā Krievija tais pašās pēdās. Bet mēs stāvējām tām blakus tādos pašos pretdemokrātiskos uzskatos, un darām, kā to redzējām, to vēl šodien. Vai tad brīnīties, ka vēl vienmēr mums mūsu vārdam piemet aizdomu akcentu, pievij tam klāt, ka tas nenes skaidras demokrātiskas tautas apziņu? Vēl šodien grib pacelt nelegalās, nedemokrātiskas valdības šaubīgu dokumentu par augtākās valsts varas karogu! Noziedzība, skandāls un nožēlojama tuvredzība.

Vēl jautā: ko nozīmē atzīt kādu valdību starptautiskās attiecībās? Par to vēl bieži neskaidrība. Saka: Ulmaņa valdību atzinušas citas valdības. Runā par to, it kā tāda atzīšana nozīmētu kādas valdības sevišķu legalizāciju, kas pavisam tā nav.

Savos priekšlasījumos Starptautisko tiesību akadēmijā Hāgā, E. Kaufmanis to formulē tā: valsts darbība nenorisinās tukšā telpā; valsts grib rīkoties šai pasaulē; līdz ar to tā ir padota pasaules likumiem, kurus tā nedrīkst lauzt. Valsts grib virzīt cilvēku prātus uz noteiktiem mērķiem, kuņiem jābūt tādas dabas, ka tie rada un pastiprina sadarbību valstu starpā. Savstarpēja legāla atkarība valstu saimē ir pats augtākais mērķis. Valsts nevar palikt izolēta. No tādām ieskatiem atvasinājas slēdziens, ka šinīs starptautiskās attiecībās ir no svara redzēt valstī gribu tādas pienākumus izpildīt. Valstij jānes starptautiskā atbildība. Pirmā kārtā ir no svara kāda iestāde, kurai ārējās attiecībās ir spēks, kas var saistīt un pierādīt, ka viņas gribai padodas iekšienē. Kādas jaunas valdības atzīšana nenozīmē neko citu, kā tās iesaistīšanu tādās starptautiskās attiecībās. Pati valsts savā iekšējā režīmā nav ar to atzīta un tās iekšējās transformācijas neatsaucas uz pašu jau konstituēto valsti ārējās attiecībās. Var saprast, ka starptautisko tiesību zinātne, kas nodarbojas arī ar šiem jautājumiem, piegriež vērību formām un juridiskām kondīcijām,

kādās veidojas, transformējas un iznīkst valsts. Bet teikt, ka kādas valsts ārējo attieksmju varas iestāde ir atzīta par legālu, nozīmē nesaprast, vai ar nolūku samistrot jēdzienus. (Sal. senātoru M. Čakstes rakstu „Tiesībniekā”, „Latvija kā starptautiska problēma” Nr. 7., 1949. Raksts nolasīts juristu sanāksmē Eslingā.) Citādi ir, ko varam tūlīt piezīmēt, ar pašas valsts atzīšanu, kuŗa bieži saistās ar iepriekšējiem solījumiem, kam daudz un dažādi piemēri. Par tādiem noteikumiem, pieņemamiem vai nepieņemamiem apstākļiem, centās pārliecināties Tautu Savienība, kad Latvija gribēja tajā iestāties, un tāpat to darija Sabiedroto Padome Parīzē. (Par to interesanti aprādījumi nel. ārlietu ministra Z. Meierovica runās Saeimā pēc atgriešanās no Zenēvas un Parīzes.) Ar cilvēku tiesību proklamēšanu un vispārību valsts iekšējo tiesību padošanu arvien vairāk starptautiskām normām — stāvoklis mainās. Jaunās normas apstiprina tikai to, kas arvien vairāk iegājis cilvēces atziņās par valsts pienākumiem pret cilvēku, līdz ar to nostājoties arī citādi pret valsts dzīvi iekšienē un prasot tajā ievērot tiesiskas demokrātijas likumus.

Ārējās attiecībās valstis meklē pēc iestādēm, kas noderētu šo attiecību vajadzībām, varētu pildīt pašus nepieciešamākos saimnieciskos un juridiskos uzdevumus, kādi ik dienas rodas valstu un valstu piederīgo satiksmē. Kā būtu varējusi aizstāvēt Anglija savu pilsoņu intereses Latvijas tiesās un citās iestādēs, ja tā nebūtu atzinusi Latvijas ārējo valdības organu, kaut vai Ulmaņa netiesiskā kabineta veidā? Tikai tad, kad bija atzīta Latvijas ārpusē redzamā varas iestāde, bija dotas atzinējas valsts pilsoņiem prāvošanās tiesības Latvijas tiesā vai tiesība vispārēji griezties pie valsts iestādēm šai zemē. Tikai tad, kad valsts tādā veidā stājusies juridiskos sakaros ar otru valsti, attiecīgās nacionālās iestādes var rīkoties un ir tiesība tādu rīkošanos pieprasīt. Valdība, jurificēdama otru valdību, palielina pirmā kārtā pati savu kompe-

tenci, savas darbības un iespaidības iespējas otrā valstī. Vai Anglija atzina komunistiskās Ķīnas valdību, lai Ķīnai pakalpotu? Taču nē. Un tā tas bija vienmēr. Anglija atzina Itālijas valdīšanu Abesīnijā un atstāja Abesīnijas vēstnieku tikai oficiozā stāvoklī. Tas taču nenozīmēja, ka Anglija atzina fašistiskās Itālijas faktisko varu Abesīnijā kā morāli un tiesiski dibinātu. Un uz mata tā ievērtējamās valdības atzīšanas, kas radās pretlikumīgi 15. maijā, 1934. g. Kailo personīgās varas valdību jurificēja, lai būtu iespējams uzturēt juridiskas attiecības ar Latviju. Starptautiskā sociālā organismā bez tādām attiecībām iztikt nav iespējams. Tās prasa, lai saimnieciskās un sociālās prasības paliek vispārējā starptautiskā sistēmā. Valdības jurificēšanai ir sekas, kas izteic tiesības-pienākumus jeb, kā tās apzīmē tiesību zinātnē — tādiem atzīšanas aktiem ir juriģēnas sekas, pirmā kārtā tādas tiesību sekas, kas rada aizsardzību pret atzīto valdību un kas ir par pienākuma nastu atzītai valdībai. Tāds akts atļauj valsti aicināt tiesā, celt pret tās rīcību ierunas, aizstāvēt savas un savu pilsoņu intereses. Ar tā saukto valdības atzīšanu rada tiesiskas rīcības iespēju pret šo pašu valdību. Ar to ievēd kādu valsti resp. kādu valdību civilizētās pasaules tiesiskā kopībā. Ar to nosaka zināmus turpmākos atzītās valdības pienākumus. Tāda atzīta valdība vairāk padota starptautiskām tiesībām par tautisko tiesiskumu — tas izpaužas atzīšanā. Visu redzam tagadējā Spānijas gadījumā. Bet Ulmaņa „atzītā” valdība palika 6 gadus, un būtu, droši vien, palikusi arī vēl tālāk, tā pati personīgās varas valdība, kā tā tika radīta apvērsuma naktī no 15. uz 16. maiju 1934. g. Ar atzīšanu bija radītas jaunas obligacionālas attiecības; Latvijas apvērsuma valdībai bija ar to izteikts pienākums legalizēties valsts iekšienē. Ko darīja Ulmaņa valdība? Tā turpināja savu nelegālo eksistenci gadiem ilgi un ar to pierādīja savu ilgstošo bezlikumisko uzkundzēšanos. Tās nolūks bija ra-

dīt, pretēji dotiem solījumiem pie valsts de jure atzīšanas un pie iestāšanās Tautu Savienībā — fašistisku iekārtu. (Ka tāds bija nolūks, to pierāda K. Ulmaņa runa mazpulku vadītāju sanāksmē 1934. g. 26. aprīlī, nedaudz dienu pirms apvērsuma. Skat. „Pirmais gads”, Letas izd., 246. l. p.. Vai vispārīm par to var būt kāda šaubā?) Tā tad, personīgu diktatūru! Protams, ka tādu radīt nevarēja īsā laikā, un tādēļ taisni vilcināšanās ar t. s. „satversmes reformu” nebija kaut kāda nejaušība, bet gan tā bija domāta, gribēta, ar ko 15. maija akts dabūja īstenībā savu raksturu.

Tas bija iekšējas agresijas akts, kas atvieglināja ārējo agresiju, akceptēja to bez protesta. Tāds agresijas akts noskaidrojās iekšējās un ārējās attiecībās tikai pamazām. Ir grūti jau pirmos agresijas soļos saredzēt visas agresijas pazīmes, aprāda prof. Kelsens. Tāpat tas ir ar iekšējo agresiju, kādu tiesiskā Latvija piedzīvoja ar Kārļa Ulmaņa un pārējo noziegumu. Kā tas turpinājās, kādos tālākos soļos tas izpaudās, par ko tas izvērtās beigās un kā to mēģina turpināt vēl šodien ar ārkārtējām pilnvarām, tikai tas atmasko 15. maija agresijas aktu secenību, nepārtrauktību visā pilnībā. Ar to ārkārtējās pilnvaras ir tikai apvērsuma kāds viens gabals, un ir turpināta noziedzība, ja tās vēl šodien pielieto. Jāatsvabinās no šī akta nevien kā beztiesiska, noziedzīga, vēl vairāk kā no akta, pie kuŗa grib mūsu autoritārā gara piekritēju bars atvasināt tālāko mūsu politiku un lūko turpināt visādiem demagoģiskiem paņēmienu Latvijas nelegālo, nedemokratisko stāvokli starptautiskās attiecībās. Ar to Latviju izslēdz no civilizēto valstu saimes un no tiesībām, kas ir noteicējas šai saimē. Mēs demonstrējam šo garu 15. maija dienā pat ar dievkalpojumu sarīkošanu! Tāds ir mūsu gars daždādās organizācijās, komitejās, un to tad mēs apzīmējam, viltodami veselīgu tautas prātu, par tautas vairākuma domām. Lasītājs piedos cietos vārdus, tas var

būt pārliecināts, ka tā runās mūsu istā, tainīgā vēsture.

Savilksim visu kopā te vārdos: Notikušas kļūdas, tā varētu teikt 15. maija cilvēki. Varam tagad atzīties, un tas ir nepieciešams visu mūsu un Latvijas atsvabināšanas labā. Es, Latvijas sūtnis Londonā, Kārlis Zariņš, kā pirmais ziņoju valdībai, pie kuņas esmu akreditēts, ka ar Latvijas Republikas prezidenta amata izpildītāja ierašanos ārzemēs visa diplomātiskās akcijas vadība pāriet viņa rokās, es atkarājos no viņa rīcības. Mēs lūkosim pāriet uz Latvijas tiesiskām formām, uz legālo valdīšanu. Man ir agrākās, nelegālās valdības pilnvara, kuņai, līdz ar nelegālās situācijas izbeigšanos, zūd katra vērtība. Es izlūgšos no prezidenta jaunu pilnvarojumu savai darbībai. Bet ko izvēlējās sūtnis Zariņš? Turpināt nelegālītāti, iet tālāk 15. maija iesāktā noziedzību virknē, un tādu pašu paņēmienu gaitā „iecēla” mūsu sūtniecībai Vašingtonā jaunu lietvedi. Pieņemsim, ka tāds bija vajadzīgs. Bet mirušā sūtņa Dr. Bīlmaņa vietā vajadzēja iecelt jaunu sūtni, ne lietvedi. Tādu nevarot likt priekšā sūtnis Zariņš, bet gan tikai valsts galva. Labi. Tādā gadījumā vajadzēja sūtnim Zariņam paziņot Vašingtonas valdībai, ka Latvijai ir valsts galva, un viņš varēja griezties pie šī, lai ar tā atļauju varētu izprasīt Savienoto Valstu prezidenta piekrišanu. Tāda būtu bijusi legāla rīcība. Latvijas valsts prezidents būtu iecēlis Vašingtonā jaunu sūtni. Noklusēdams to, ka Latvijai ir tagad augstākais diplomātijas šefs ārzemēs, sūtnis Zariņš netikvien neizpildīja savu pienākumu, bet izdarīja noziegumu ar savu uzurpācijas soli, gribēdams turpināt 15. maija netiesisko režīmu un to arī turpināja un turpina līdz šai dienai, veselus 10 gadus. Kliedzīgas un viltīgas spalvas mēģina to tēlot kā Latvijas atbrīvošanas labā domātu. Tādi soli vājina vēl pēdējās simpatijas, kur tādas vēl Latvijai palikušas. Personīgu interešu elementi ir pārāk neglīti un rupji, lai tos tādā gadījumā nesare-

dzētu. Kā jau to atzīmējām, panākta ir tikai valsts degradācija ārējās attiecībās, sūtniecība pārvērtusies par lietvedību, slēpjot pieprasījumā pēc jauna reprezentanta Vašingtonas valdībai, ka mums ir valsts galva, kurām vienīgi ir tiesība tādu reprezentantu priekšā likt. Kas panākts tagad? Tiesiskā mūsu režīma noliedzēja un drauga-pakalpotāja, kāda dubioza pārstāvja iebīdīšana labi samaksātā amatā. Nepiemirsīsim arī to, ka Amerikā guļ ieguldīts lielais Latvijas kapitāls... Teātra kulises tā pabīdītas pie malas. Parādās ne tiesību augstie tēli vai tikai pārsteidzības, kas būtu attaisnojamas; neprasīsim dziļāku prātu; redzam: sīkas ikdienišķas personiskas iegriba vispārējās mūsu politiskās pagrimtības purvājā.

Pēc visiem piedzīvojumiem, kur redzēts, pie kā no ved autoritārie režīmi, vēl nemitējas trimdā runāt tai pašā garā, sekot tiem pašiem saucieniem. Kādi vārdi, kāda roku laužīšana! Lasām piem. „Latvijas augstāko pilnvaru nesēja viesošanās programma 1949. g. 26. oktobrī Valkas nometnē Ulmā”: „Augstā viesā ierašanās”, „Tautu meitiņas augstam viesim pasniedza ziedus”, „Augstais viesis ņem dalību svētkos”. „Augstos viesus šinī braucienā pavadīja”. Augstie viesi iebrāuca karogotā nometnē, cauri skolnieku, skautu, gaidu un mazpulku godu ierindai”. Atkal mazas meitenītes. „Augstie viesi iegriezās virtuvē un jo sevišķi sūtņa kundze vērīgi aplūkoja izstādīto dienas rāciņu.” „Jūsu klātie dod mums palīdzību nākotnei, dod mums spēku gaidīt to lielo brīdi...” Citi raud: „mums nebija lemts mūsu augsto viesi sagaidīt...” Tas tikai fragments. Lai jautājam, kur paliek te cilvēku pašcieņa, pilsoniskā vienkāršība? Nopietni nevar uz to skatīties: Ulmaņa un ulmanisma klišejas. Ambīcijas, bēdīgi kontrasti starp traģisko likteni, kādu pārdzīvojam un šo teatrālību. Kur te gars, kur īsta jūta, kur pilsoņu cieņas pilna stāja? Gubernātoru laiku provinces leģendas Saltikova-Ščedrina sarkastiskā zīmējumā.

Spēlētāji pie politiskā kāršu galda, nespējīgi izpildīt savus piemākus pret mūsu tiesisko dzimteni, sliktu inspirāciju, viltotu prātojumu cilvēki. Domas, uzskati? Vēsturisku pienākumu ceļš? Vai nejūt kaut ko, kam Heine devis vārdu teikumā „Es widert brechpulverisch an”? Sabiedriska sensibilitāte, jūtība politiskā valsts dzīvē? Nē, ciniska prettiesiska teorētizēšana, lai attaisnotu un turpinātu noziegumu — mūsu 2. decembrī. Mums nav Viktora Igo, kas par to rakstītu saviem uguns vārdiem par kādu Napoleonu Mazo pie mums, vai arī — par vairākiem, vēl mazākiem. Nav arī tas vajadzīgs, pietiek norādīt ar rokas pamājienu: lūk, tur mūsu dzīves karikatūras.

*

Šīs pašas aprindas nekad nav atminējušās, ka mums ir bijuši laiki, kur strādāja likumu devēja Saeima, mūsu legālās valdības iestādes, kas visas kopā radīja svarīgākās reformas mūsu dzīvē un kurās izteicās visa latvju tauta apzinīgi lietās tiesību jūtās. Organiskā darbībā tā cēla savas intelektuālākās spējas, būdama savas Satversmes un savas legislācijas noteicēja. Lasām, ka lietuvieši svinējuši savas pirmās Saeimas sanākšanu. Tas ir dabiski, un ja mūsu prāti nebūtu pievērsti varas pagātnei, tās nelabākā grimasā, un ja tie atminētos, tad šai darbībā arī šodien būtu pirmais prasījums atjaunot pacēlumā tiesību laikmetu. Valdības jautājumā vajadzēja būt saprašanās jau pirmā brīdī — tā bija radama uz Satversmes pamatiem. Protams, ka tas nebūtu nozīmējis atstāt domas par reformām, zinot, ka tiesībās ir sava dinamika, nepersonāla, brīnišķīga kā valodas veidošanās. Tiesību transcendentais spēks ir radītājs tautas likteņos. Tie, kas varēja piesaistīties ārkārtējām pilnvarām, turpināja būt ārpus šīs iekšējās kustības, tie palika bez tiesiskā ideāla. Ja tie vēl šodien nav varējuši būt citādi, tad tā ir zīme, ka Latvijas atdzimšanai tie vairs netic un ir pārliecināti, ka tā vairs nebūs brīva. Uz

šo savu neticību tie uzceļ savu 15. maija noziegumu turpinājumu. Būdami tālu no likuma, tie tur arī paliks. Kā zināja lielais dzejnieks Helderlins teikt vārdus, kuņiem vajadzētu degt šo pašu cilvēku priekšā: „Lielas jūtas jums nesaprotamas, jūs nespējat just skaistumu. Modernie barbari, jūs profanējat visu, jūs degradējat arī to, ko mežoņi nenonicina — inteliģenci. Sie nepaceļ savu galvu, debess ir tiem noslēgta, jau labi, ka tikai zin, kāds ir laiks.” Cilvēcīgās lišķības, glaimu vārdi, kurtizāņu meli liek iemigt, katrs vārds liekas tiem kā pārāk skaļš kaŗa sauciens. Tā runāja Helderlins — arī mums.

Varētu slēgt šīs rindas... Lietas devušas skaidrību, ciktāl tas attiecas uz raksta tiešo jautājumu. Šis tomēr kļūst plašāks, tiklīdz paskatās uz notikumiem trimdā. Kā tās iekšienē ar dažādām organizācijām nekas nav ticis darīts, lai izietu no bēdīgā un nelikumīgā stāvokļa, zināms. Tagad par to runā jau atklāti tie paši rakstītāji, kas pildījuši avižu slejas ar slavas dziesmām Nacionālai padomei, dažādām komitējām un pārējām līdzīgām organizācijām.

Atrodam tik zīmīgu paziņojumu: LNP prezidija loceklis V. Lambergs, noslēdzot pārskatu par politiskām sarunām Londonā, konstatēja, ka līdzšinējā Nacionālās padomes politiskā stratēģija — prasīt Baltijas valstu neatkarības atjaunošanu devusi mazus panākumus.” (NLP un LCK biļetēns Nr 5, 1949.) Nu sāk šie vērot, kā pasaulē risinās lieli notikumi, un tikai tagad tiem aust gaisma par to, kas bija darāms. Bet vai tie ir sapratuši, kāds ceļš ir jāiet? Šie paši vēl šodien nevar iztikt necildinājuši ārkārtējās pilnvaras. Tās esot tikušas izdotas „valdības funkciju turpināšanai”. (Nacionālās Padomes oficiozs „Latvija” 1. jūnijā 1950.) Varot augsti vērtēt topošo latviešu nacionālo organizāciju darbību, taču daudz no tām sagaidīt nevarot. Nacionālā padome, ko esot radījuši nacionāli-politiskiem mērķiem, neesot dotos uzdevumus sasniegusi — uzbūves, autoritātes, darba mākas un vadītāju ideju

trūkuma dēļ. Arī nākotnē daudz no tās gaidīt nevarot. Jau agrāk esot bijis tā, ka mūsu kaņavīriem varonības nav pietrūcis, bet mūsu politiskā darbošanās neesot bijusi spējīga to līdzsvarot. Nākot jaunam pasaules pārkārtojuma, pacelšoties jautājums, kas darāms ar Latviju un Baltijas valstīm vispār, ko tad gan varēsot teikt? Skaidrība esot vajadzīga arī daudziem un ļoti svarīgiem mūsu iekšējās dzīves jautājumiem. Latviešu nacionālās dzīves organizācijas un Latvijas diplomāti nevarēsot uzrādīt šo problēmu izkārtošanā nepieciešamos spēkus. Kur glābiņš? — tā iesaucas sabiedētā žurnālista sirds. Ne jau kaut kāda, bet liela oficioza, kas vakar lēja slavas medus vārdus par tām pašām organizācijām un redzēja tikai tajās latvju tautas aizsardzību. Kur glābiņš? Jūs sapratīsiet: — ārkārtējās pilnvarās. To turētājam esot jāizrauga atbrīvošanas komiteja. Jūs smiesieties — nē, tā nopietni teikts. Komiteja darbošoties ārkārtējo pilnvaru turētāja vadībā u. t. t. Vajagot tikai, lai Kārlis Zariņš pieaicina pie sevis vēl kādus 15, 16 Feldmaņus vai tamlīdzīgus — āņus, un tad Latvija būšot glābta. „Lieb Vaterland, kannst ruhig sein...”

Lieta tomēr nopietnāka, Amerikā gul vēl Latvijas zelts. Kādā sarunā Tautu savienības ēkā Ženevā man bij. finanču ministrs A. Valdmanis teica: „Kā finanču ministrs Ulmaņa kabinetā es pārvedu uz Ameriku...” Viņš rēķināja un tad turpināja: „Bijuši tērējumi, bet kādi 60 miljoni tur vēl vienmēr būs. Šo summu varētu izlietot mūsu emigrantu vajadzībām, galvojumiem...” Kāda skaista doma! Es izbrīnījos, ka par tik lielu noguldījumu nebija nekas agrāk zināms, kad mūsu kaņavīri bija Zedelhemā, kad noietnēs badojās un visur bija vajadzība jo liela. Man bij. ministrs paskaidroja, ka līdzlemšana un iniciatīva šī noguldījuma lietās piederot sūtniecībai Vašingtonā. Vai varat nu iedomāties tālāko? Esmu pārliecināts — jā. Zariņš radīja Feldmani, Feldmanis rada kopā ar Zariņu famozu autoritāru „atbrīvošanas komiteju”. Un nu skai-

stais Latvijas zelts! Nekāds likums, neviena valsts iestāde, ne augstākā valsts autoritāte — valsts prezidenta vietas izpildītājs. Valdība būtu atbildīgi lēmēji, bet draugu neatbildīga komiteja. „Lai ligo lepna dziesma...” Tāda ir patiesība, ko slēpj šie honorārbļie pilnvaru kungi aiz tautas vienības frazēm.

Ja šīs rindās pakavējāties pie nupat teiktā, tad tikai lai rādītu vēlreiz, ka par nākotni domājot bija jāiet cits ceļš. Nacionālpolitiskās organizācijas varēja noderēt vienīgi valsts idejas nolūkiem. To neievēroja, no tā izvairījās. Lielā trimdinieku saime, kas tagad izklīst pa pasauli, atradās zem tā paša 15. maija nozieguma ideologu iespaida. Skolas, iestādes, organizācijas pildījās ar to pašu garu. Izvairījās no Latvijas satversmes, atvilka nost no dziļākām pārdomām, tā izklīstot garīgi. Tas, ko būtu varējusi darīt Latvijas intelligēncē ārzemēs, netika darīts; tā panika garīgā nespēkā. Tāds ir iznākums trimdas laika politikai. Noticis kas ļaunāks, nekā to varēja iedomāties. Kur bija nepieciešams stiprināt tiesisko apziņu, piesaistīt tuvāk tautas vienībai, tur apmierinājās ar vieglu, samaksātu žurnālistiku, ar blēdīgu vairīšanos no mūsu svarīgākām problēmām. Ja nāca kāds un teica, ka mūsu tiesību sajūta nav tikusi stiprināta un virzīta uz priekšu, atbildēja ar smīnu, ka tiesības esot scholastika. Kad runāja par legalitāti, kas nepieciešama, lai atšķirtu varas darbu no tiesības, tad taisni pretēji cildināja brutālus faktus, kā likumības radītājus. Vajadzēja celt tautas personību, bet cēla 15. maija organizācijas. Vajadzēja radīt un stiprināt kopējo pārliecību, ka tautas augstākā personība ir tās valsts. Tai vietā turpināja palikt pie nelikumīgā, blēdīgā. Ne tikai postīja tautas juridiskās personības jēdzienu, bet arī morālo.

Lūk, kāpēc bija ar sevišķu noteiktību jāatgriežas pie jautājuma, kas apskatīts šīs lapās: lai redzētu 15. maija nozieguma turpināšanos visus šos gadus. Tikai tagad, šos pēdējos 10 gadus, kur ārkārtējā pilnvara noderējusi nozieguma turpināšanai, redzams, cik lielā

mērā bija no svara, ka ir par to pilnīgā skaidrībā. Šo dien trimda atrodas izklišanas stadijā. Neko tā nav ieguvusi savās garīgās atziņās. Ir tikai viens ceļš: atgriezties pie Latvijas satversmes. Visa Latvijas valsts ideja, morālā un juridiskā personība balstās uz to. To izpildīt, tai dot dzīvību, tas ir mūsu pienākums.

Vai šis lapās sacītais varētu tikai ierobežoties jautājumos, kas skar tikai mūsu dzīvi? Šiem ir daudz plašāka nozīme. Kas cik necik pārzina gara dzīvi, tiesību zinātņi, lielās problēmas par tiesību avotiem un to nozīmi, zinās, kādā mērā šīs problēmas, kas ieiet mūsu jautājumos, nodarbina zinātņi un gara pētniecību. Nezinātājam izlikšies viss tas nesvarīgi; dažam tie izliekas kā — politika, sīka un sveša; nopietns vērotājs zinās, ka lielais tiesību jautājums nodarbina garus kopš gadu tūkstošiem un šodien tāpat kā vakar. Tiesību gars cenšas valdīt pār brutāliem faktiem, tiesības par varas darbiem, taisnība par despotismu.

Kā varam cerēt vest sekmīgu cīņu par mūsu valsts neatkarības tiesībām, ja nejēdzam, kas tās ir un ko taisnīgums prasa. Ja neizšķīram legālitāti, kas iegūta varas līdzekļiem, no likumības, kurai ir tiesību avots — ko varam tad sagaidīt cīņā pret tiranniju, lai tā būtu labās vai kreisās puses varas radītājs. Mūsu uzdevums ir varas legālitāti pārvadīt uz tiesību legālitāti. Pagājušie gadi zaudēti, daudzi pametuši savu garīgo piederību pie Latvijas valsts idejas. Daudziem tā kļuvusi nesaprotama, tie atsvešinājušies. Kur varēja ievest ar skolas un mācību, izglītības palīdzību prātos sajūsmu par Latvijas valsts iestādēm, tur smējās; tās nīcināja. Jaunatni virzīja uz to pašu spaidu varas dienu. Latvijas parlamentu — valsts satversmes nesēju, zaimoja. Dienas, kam vajadzēja palikt mūžīgā atmiņā, tika atmestas. Iznīcināja pat to dienu, kas bija atnesusi Latvijai starptautisku atdzīšanu. 26. janvāra dienas vietā pavēlēja svinēt 15. maiju. (Sal. Pārgrozījumi likumā par svināmām dienām, „Valdības Vēstnesis”, 1934, Nr. 247.) Ko nozīmē valsts atzīšana apstākļos, kā-

dos nācās Latviju ievadīt starptautiskās attiecībās, par to lieki runāt. Ja 26. janvāra diena bija tiesību diena, tās vietā lika netiesību, apvērsuma dienu. Sabiedrotie bija atzinuši, ka Baltijas valstis nodibinājušas demokrātiskas tiesības, radījušas savās tiesībās demokrātiju, un tikai tādos apstākļos tās atzina par tiesīgām starptautiskā dzīvē. Apvērsumā iznīcināja tiesību principu, radīja varas iestādi. Ar to vien Latvija bija izstājusies no tiesību valstu rindas. Latvijas atzīšana bija saistīta ar šiem demokrātiskiem tiesību principiem. Svinēt 26. janvāri nozīmēja tiesību principus uzņemt savā dzīvē. Tādēļ tos iznīcināja. Vēl otra diena ir tādu lielu tiesisko notikumu diena Latvijas dzīvē. Tā ir mūsu Satversmes svētku diena, kas deva Latvijai viņas pozitīvo pamatlikumu. Protams, ka arī tā bija atstāta, jo lauza bija pati satversme. Šodien trimdā šai dienai nav gribējuši pievērsties ne atmiņā, ne pārdomās. Tai vietā radīja personu kultu, pašu smieklīgāko, kāds jebkad piedzīvots. Nevis Latvijas valsts morālā autoritāte atrada cildināšanu, bet uzkundzēšanās māka. Servīlas spalvas pieplūdināja avižu slejas ar demagoģijas salkano mērci; servilismu un kalpības garu pacēla par augstu pilsonisku tikumu. Un tā vēl šodien no jauna nonākam pie — ārkārtējās pilnvaras, kur labi zinām, ka tā ir šī paša servilisma un kailas varas autoritātes radīts dokuments.

Cik smieklīgi izklausas, ja šodien no tām pašām ap-rindām nāk aicinājums, lai Latvijas trimdinieki sūtot tūkstošiem vēstuļu dažādiem ārzemju valdību locekļiem, prezidentiem, premjēriem, Čerčilam, Dallesam un Oreolam un citiem ar prasību „ierosināt, lai Padomju savienība izvēc savus spēkus no Baltijas un atļauj šim tautām netraucēti izraudzīt sev demokrātisku valdību.” Jūs dzirdat: demokrātisku valdību! Bet jūs jautājat: Kur ir aicinātāju leģitīmācija tādām solījumiem? Ar ko jūs pierādījuši, ka esat demokrātijas piekritēji, ka šīs demokrātijas domas jūs mācījuši tiem simts tūkstoš, kas nāca lielajā trimdā? Vai to

darīja 15. maija ārkārtējo pilnvaru lakeji? Nu runā šie cilvēki it kā cilvēku tiesību vārdā, lai tiesību vārdā protestējot pret Padomju savienību. (Kā cilvēka tiesības bija jāsaprot jau no pirmās Latvijas dienas, par to tuvāk „Tiesībniekā” Nr. 6, 1949. g., Vīnes un. doc. N. Valtera rakstā „Cilvēku tiesības — tautu tiesības”.) Tagad beidzot saprot, ka jāvienojas ap pārējām demokrātiskām valstīm. Bet vai? Padomju savienība varēs smiedamās norādīt uz šiem demokrātijas aizstāvjiem, kas vēl šodien aizstāv netiesiskas varas dokumentu, dzīvo ne tikai demokrātijai, bet lielāki tiesiskai atziņai naidīgā garā. Protams Padomju savienība arī to nedarīs; priekš tās ir brutālā vara līdzīgs tiesību avots kā mūsu ārkārtjo pilnvaru cildinātājiem.

Ko var cerēt no tādu aicinātāju akcijām? Turpat ir runa par ieslodzītiem noņemtnēs. Vai jau piemirstas mūsu noņemtnes? Arī šī akcija nav nekas cits, kā mēģinājums latviešu organizācijas, laikrakstus un sabiedriskos darbiniekus piekalpināt, kaut arī maskotā veidā, pie šī paša virziena. No tā bija jāatkratās jau pirmās emigrācijas dienās — tad bija aicināmi tūkstoši tūkstoši un atkal tūkstoši latvju pilsoņu atklāti pateikt: arī mums aiz muguras malds. Mūsu prāts cietis tai pašā maldā. Mēs bijām diktatūrai padoti cilvēki. Sagumdīti, novājināti mēs nesapratām demokrātijas ideālus, tagad skatījuši pasauli, juzdami brīvības gēnija un tiesību spēkus, mēs lūdzam šo pagātņi aizmirst; vecie elki miruši; mēs esam jauni, mēs ejam kopā demokrātijas un tiesību cīņā. Tagad šos gadus būtu izaugusi jauna latvju tautas saime. Vāji mēs klidām, slapstīdamies aiz vecā karoga, pagāja laiks, zuda entuziasms. „Ecce Roma!” Iesaucās kādreiz Žanis Pols Richters, iejuzdamies lielu centienu idejās, „Ap 12 Romas pakalniem plīvo kā ap kapiem antikās pasaules lielie cilvēki, kas šķita tiesājam šodienējos kā karaļi un tiesneši. Vai tu vari palikt tikai kā skatītājs? Svēto, varoņu, mākslinieku pulki iet tev papriekšu un

tevi jautā sakaislotās dusmās, kas esi tu?" Lūk, valoda, kas jāmācās arī mums, jūtas, kuŗas arī mums ir glābējs. Vai to sapratīs? —

Vēl otrs līdzīgs gadījums no daudziem rāda to pašu garu un to pašu politisko negatavību.

Latviešu Centrālās Padomes 15. sesijā (Sal. LNP un LCK biļetēnu Nr. 5., 1949. g.) „Daugavas Vanagu” vadītājs V. Janums runājis par „cīņas centriem”, kas būtu dibināmi, bet aizrādījis uz „vilšanos pagātnē” un teicis, ka „Zviedrija 300 gadus nav karojusi, ka tā ir ielenkta un ka tās kaŗavīri ģībst, skatoties tikai kaŗa filmas”; atzinis ka „uz Zviedriju kā cīņas centru balstīties nevarot. Tur atstājami tikai ziņu vācēji(!), bet pārējiem „jākrāj nauda un jābrauc prom.” Kāda vieglprātīga un tuvredzīga izrunāšanās! Un tāds skaitās par lielas aprūpes organizācijas vadītāju! Kā ziņāms, šo organizāciju centās padarīt no paša sākuma par to pašu pilnvaras centra atbalstītāju, piesienot tai jo stiprāk to pašu autokratisko tendenci, kuŗu jau pazīstam. Nav jāpiemirst, ka šī personība pieder pie pilnvarotā politiski intīmiem, bijis viens no tiem, kas ierosinājis 15. maija svinīgos dievkalpojumus trimdā, ir pilnvaru karsts cienītājs.

Var iedomāties, kā skatās uz mūsu bij. kaŗavīriem, kur tiem tādi vadītāji priekšgalā. Ko tad brīnīties, ka tiem izrāda tādu šaubu — un ka tiem grūti atrast kādu mājasvietu. Tā redzam, ka mūsu jautājumi visu mūsu politiku skaŗ un visu demokrātiju solidāritāti, cilvēces attīstības problēmas, cilvēces centienos no varas elementiem pāriet uz tiesībām un tiesību valdīšanu sabiedrībā. Ja vēlamies dzīvot kā morāla vienība latvju valstī, mums ir pienākums iet cilvēcei līdz, pacelt latvju tautas dvēseli un tās tiesisko apziņu līdz cilvēces augstāko, cēlāko ideju cīņai.

Nebija augli teikt vārdus, kas varēja aiztikt personīgas jūtas. Tam nav no svara, kur jāpārvar naidis, ļaunums, kailas varas kults. Tāds bija iestādījums, ko devis 15. maijs. „Ar to bija nodibināta personāla auto-

ritāra iekārta." Tādā vārdā izteic vēsturnieks un tiesību zinātnieks A. Švābe ļauno patiesību, bet tas bija un ir daudz ļaunāka, noziedzīgāka nekā tas izpaužas šai sausā teikumā. (Latvija 30 gados, 1948. g. Vācijā, 21. l. p.) Ļaunais noziedzīgais turpinājies visus šos gadus, tas pārgājis psiholoģijā, kolektīvpersonā. Kur pirmā nozieguma laikā tas izteica vienīgi personīgu varas gribu, tur ar gadiem varas fakts ieguvis spēku ideoloģijā, tas stilizējies bēdīgā politiskā lirikā. Morālā personība latvju tautas vienībā līdz ar juridisko personību zaudēja no agrāk iegūtā, no morālās autoritātes, no kopējām cīņām un pārgāja līdz ar to nespēcīgā, nevarīgā sociālā sajaukumā, bez likumu atbildības un bez augstākiem sadzīves principiem. Mēs pieklāvāmies varai, ne augstākā cilvēces prāta domām, līdz ar to atmezdami morālas personības pamatus. Tāds iznākums nevar pārsteigt. To varēja paredzēt. Pastrādāts darbs mūsu lielā ienaidnieka labā.

Kāda liela aina parādās šai cīņā par tiesībām, lai tās būtu privātas vai publiskas. Pienākums ir būt šai cīņā. Pazīstama ir Jēringa „Cīņa par tiesībām”, viņa saucieni, kas atbalsojās visā tiesiskā zinātnē. Nepieciešams uz tiesību lauzties, saka Pikārs. (Sal. Edmond Picard, *Le Droit Pur*, Paris, 1908. 219. l. p.) Šim nolūkam nepieciešama enerģija, noteiktība, iniciatīve. Kūtrība un vienaldzība ir šeit noziegums. Pikārs gan aizrāda, ka sarežģītās dzīves gaitās ir daudz nesaprotamu atkarību un grūti atrast visus pavedienus, pie kuņiem saistās lielās dabas noslēpumi. Cilvēka brīvība jeb vai sajūta, it kā viņš brīvs? Lai arī kā, lai esam zināma determinisma ievalgoti, vai arī esam tikai spoģuļi, kas iedomājas, it kā tie redzētu paši savu seju, vienalga. Vai jautāt, pa kādiem ceļiem nāk tiesības, vai tās mūsu pašu radītas, jeb vai viņu eksistence meklējama ārpus cilvēka, mēs esam pienākuma priekšā, kas ir galīgs un imperatīvs: Tev tiesības jāmil. Tiesības! Tām ir bezgali liels pievilcības spēks, kad redz to majestātisko diženumu, raksta tas pats Pikārs, tās

augsto skaistumu, kas ir kā universāls spēks. Tiesība prasa pielūdzējus, entūziasmu, glorifikāciju. Vajag celt, glorificēt cīņu par tiesībām, jo tās palīdz cilvēkam līdzstrādāt pasaules taisnīguma harmonijā.

*

Beigu vārds? praktiskās politikas slēdzieni? Lasītājs teiks: kritika ir nesaudzīga, bet kas ir darāms? Vai vienā vārdā dot atbildi? Tā ir: būt atkritējiem! Atkritējiem, kas nosoda šo rīcību, nosoda nevalstisko morāli ap 15. maija un „ārkārtējām pilnvarām.” Būt atkritējiem domās, ļaut aiziet, sabrukt šiem pagātnes fantomiem, skatīties mūsu valstisko ideju gaišumā; nebūt vergiem, bet zināt, ka tikai savā ideālizētā dzimtenē mēs atradīsim spēku aiziet no apsūnjošiem kapiem. Sie kapi — vecās autoritārās greznības un vareņības palikušie elementi. Pēc kuģa bojā ejas, nekas viņiem nav palicis pāri, kā bēdīgi aplausi 15. maija rīkotājiem, sabiedrībai, kas seno ēnu nesta. Praktiskā politika mums raksta priekšā piegriezt savu vēribu rietumu demokratijām, kuņķas lai meklējam vairāk nekā emigrantu patversmes. Daudz lielāks un nozīmīgāks gaida mūs šai jaunā skolā, kuņķu neesam pazinuši. Materiāli neieinteresēti, bez spekulācijas, lai ieejam šai jaunajā pasaulē un tajā lai atrodam jauno stāju. Ne vecās leģendās un vārdu greznībās lai iegrimstam, lai redzam, kā pasaule iet cīņās visā diženumā ar melnā un sarkanā fašisma nāvi. No abiem jāvairās. Lai grimst iznīcībā trimda. Trimda mirusi. No tās jāaiziet, no trimdas vecajām organizācijām, kas bija pa lielākai daļai 15. maija organizācijas. Pārāk esam tikuši saistīti trimdas sīkumos, nevarīgu organizāciju putekļos. Tagad jaunais laikmets — nevis lielā izklīšanā, bet gan lielā pasaules kopībā. Te jutīsim vairāk, kas ir valsts pilsoņi, un lai arī mūs izkaisītu zemes planētas tālākos stūros, ja būsim valsts pilsoņi, kas piesaistās pie Latvijas valsts ideāla, nekas mūs nešķirs.

Darbs un pacietība mūs cels. Atkal viena veca laika posms aiziet vēsturē, ceļas jauns. Kas ir jaunais? Tie ir jaunie, kas saceļas pret veciem. It visur, domās, grupās, kopībās, komitejās — jaunie, kas grib mūsu Latvijas valsti pacelt par cilvēciņas un tiesību ideālu. Rādiet visiem, kas ir vecie, pārņemiet organizāciju spēkus savās rokās, rādiet noziedzīgiem Latvijas vēsturē, ka tiem jāpazūd. Pāri par visiem ceļiem celiet domu par brīvību un tēvzemi. Praktiskā politika ir katra Latvijas pilsoņa rokās, tā ir atklātā vārdā, kritikā, kamēr Latvijas valsts vēl nav varējusi radīt savu jauno Latvijas senātu, savu likumdošanas iestādi un tiesu. Visas šīs varas atrodas tavās rokās, jaunlatvi!

No valsts tiesību fragmentiem, legālām iestādēm izaug jauna aktivitāte, pilsoņu kopība, kas tagad atrodas ārpus boļševisma tirannijas. Mūsu parlaments, mūsu senāta locekļi, kultūras darbinieki nesīs šo jauno republikānisko garu. Lai niekkalbji zobojas par fragmentiem. Latvijas valsts tiesības ir pārāk nopietnas, tās jāsaprot bez imbecilitātes un bez zemiskuma, tad parādīsies uzdevumi savā lielā skaidrībā. Pašas pēdējās, sīkākās Latvijas legālo iestāžu druskas ir dārgākās pērles, ja salīdzina tās ar to, kas norisinājies visā Latvijas nelikumības laikmetā. Veselīgais instinkts, gara pasaule mums mācīs, kā no druskām, kas nes Latvijas likumības vārdu, jācēļ jaunās iestādes. Tas iespējams bez vājības. Augstākā autoritāte atrodas noteiktā personā, viņai tiesības radīt valdību. Saeimas atjaunošanās uz Latvijas likuma pamata var papildināties jauniem spēkiem, Latvijas tiesa var iesākt savu darbību. Fragmenti — tie ir tikai fragmenti smieklīgos pretiniekos, ne tiesīgās demokrātijas draugos. Ne piesmakušās trimdas komitejas, trimdas intrigu gara nestās, bet gan apzinīgas valsts pilsonības atbalstītas likuma iestādes — tās ir atceļš. Valsts pilsonību radīt, tāš atziņu, ka Latvijas suverenitāte turas šai tiesiskās apziņas pilsonībā, nevis kādās pilnvarās, mums liek teikt: šī valsts pilsonība, kas atrodas tiesību pārliecī-

bā, ir arī Latvijas suverenitātes nesēja. Arvien izceldami tiesību nozīmi, cīņu par tām, gribējām teikt, ka atziņās par tām iezīmēta arī mūsu turpmākā praktiskā politika. Ne jūtu nesta, ne kāda autoritāra misticisma pārņemta, bēgošās visijās ietērpta iet šī doma, bet gan auksta prāta vadīta, kas redz tiesībās mūsu lielo tautas likteni. Acu priekšā lai skatām skaisto sengrieķu teiku par Olimpa dieviem, kas rakstījuši savus augstākos likumus grāmatā, ko nolikuši uz dzelzs altāra, lai tos dievi lasītu un tajos skatītu nākotni. Cilvēki šo grāmatu nav sapratuši, arī dievi ne vienmēr, bet šī augstā tiesību grāmata ir rakstīta visiem — dieviem un cilvēkiem, atļaujiet domāt, arī mums.

*

Varam beigt.

Ap ārkārtējām pilnvarām biedrojas seni draugi. Tādos draugos senie kokaīna afēristi, kas veda ārlietu ministrijas zīmogiem apzīmogotus kokaīna saiņus uz Parīzes sūtniecību, kas šodien kā pašā aktuālākā chronikā ieiet kokaīna lietā Šveices tiesā — kāds ģenerālkonsuls — otrs arī it kā ģenerālkonsuls kādā citā zemē, mizerābls cigarešu kontrbandnieks, bet lepna luksus vāģī — draugi un draugu draugi, bet vienmēr pilnvaru draugi. Kāpēc? Pilnvaras sedz neatbildību, aiz veco režīma turpinātāju muguras ir drošāk. Uzurpācijai nav atbildības. Un tā redzam barus, kas vēl šodien pieķeras pie 15. maija nozieguma dokumenta. Redzam diktatūras režīma direktorus, tā ideoloģijas piekritējus, apmātos režīma literātus un idejisku skrandu žurnālistus. Bet tur ir arī godīgi un mīli profesori, tikai diemžēl brīžiem vāji politiski mūziķi, kam valsts būtība sveša. Tāpat tur redzam Edvarta Virzas agrārsentimentālismu, intelektuālu monarchismu ar anarchisma piejaukumiem, francisko Dodé dodeismu kopā ar latvisko negatavo politisko

dadismu, nelaiķa Franča Baloža arhaioloģiskos sapņus par bijušiem un pusbijušiem latvju karaļiem, par viņu lielajām bārdām Rīgas pils zālē, — skatām entuziastus, pa daļai nesapratīgus, varbūt ar labāko sirdi, maldos un sapņos. Tāda mūsu inteliģence vienā daļā. Par šiem naīvajiem var pasmīnēt, var viņiem roku spiest. Viņiem blakus mūsu dzīvē atmiņas no seniem laikiem pirms Latvijas sākuma, atmiņas no bēdīgām Niedras un Vankina dēkām, un vēl tālāk atbalsis no strāvām pagastu delegātu saeimā, vēlāk Dienvidvidzemes Zemes padomē, visās pirmās cīņās, kad vajadzēja panākt latvju tautas apvienošanos, kas nebūtu bijusi iespējama, zemniekiem un bezzemniekiem šķīroties. Tādas atmiņas liek te runāt no neprātīga virziena Latvijas pilsonībā, kas domāja valdīt viena, uzkundzīga. Pārvarēja abas lielās sociālās strāvas, abas apvienoja savus spēkus, — tā auga un izauga beidzot 18. novembris. No 15. maija nozieguma atspulgojas vecās, pirmvalsts ideoloģijas politiski negatavi uzskati, vēlēšanās valdīt kā kādai vienai šķirai, ne kā tautas kopībai. No šiem seniem laikiem iegāja Latvijas valstī, pilsonībā un inteliģencē zināma nenosvērtība. Ierēdniecība sāka uzspēlēties par aristokrātiem, parādījās atšķirtības un sociālas uzpūtības tieksme, naidis pret demokrātiju, sociālsīchiskais egoisms, kas beidzot atrada noziedzīgos cilvēkos vajadzīgo praktiskās izdares jūtu. Iestādēs attīstītais funkcionārisms kļuva labvēlīgs apvērsumam. Politiski sadulķotas zemniecības demorālizētā politiskā partija iegāja kopējā pasākumā. Un aizsargi? Ne tie aizsargi, kuŗus šo rindu rakstītājs kā iekšlietu ministrs radīja Latvijas aizsardzībai, bet gan demorālizēti, pievilti no tiem pašiem nozieguma gatavotājiem, tie, kas piedalījās 15. maijā, kamēr lielais aizsargu vārds un ideja, par kuŗu es lieku vēl šodien roku ugunī, sāpīgi nes 15. maija nozieguma sekas. Atbildību arī šai gadījumā nes tās pašas personas,

kuŗas nesīs pārējo atbildību. Šodien metot skatu uz notikumiem, kuŗu iztēle prasītu sējumu, var redzēt daudz līdzīga citiem notikumiem. Lai aizrādām tik uz vienu — tik illūstrātīvu un raksturīgu. Bonaparta kreāturas suflēja: visa vaina republikā, parlamentā, partijās, pie mums — Saeimā un partijās. Parīze uz apvērsumu atbildēja ar saucienu: Maizi un konstitūciju! Un palasieties vēstures lapās, cik līdzīga ir bēdīgā bonopartisma un vēl bēdīgākā ulmanisma kāre arī vēl pēc sabrukuma turēties un pieblēdīties klāt jauniem apstākļiem. (Gandrīz jautri-bēdīga literātūra par to, piem. šis Fidus, Souvenirs d' un impérialiste, Journal de dix ans, Paris 1886).

Komūnismu un komūnu Parīzē radīja 2. decembra apvērsums, kā Latvijā to radīja 15. maija noziegums, kas sīko, nenozīmīgo, vairāk teorētisko komūnisma strāviņu pārvērta par militantu piekto kolonnu Maskavas piejūgā. Tāda ir vēstures mācība, tāda ir mūsu valsts sabrukuma īstenība. Noziegums, pašu rokām izdarīts, noveda Latviju verdzībā. Tai celties no jauna, bet šim uzdevumam ir tikai viens ceļš — politiska un garīga atdzimta.

Pie šiem vārdiem lai piemetinām pašu sāpīgāko: pie 15. maija nozieguma pievērstas arī tīras bērnu dvēseles, jaunatne, kuŗai melots, pats ļaunākais par Latvijas parlamentu, Latvijas konstitucionālo būtību. Melojuši un melo par to rakstnieki ar vārdu vēl šovai aiz ļaunprātības, vai arī tādēļ, ka tiem nav bijis iespējams iedziļināties valsts jautājumos. Melo klinklang-liriķi un sterilas liriķes, vecie funkcionāri-diplomāti, kas dzīvojuši bez ideāla, tādi teoļoģi, kam teoļoģisms nav ne sirdī, ne galvā. Latvijas ideoloģijas nav šais baros.

Otrā pusē stāv Latvija kā tiesību ideja, Latvija kā tiesību idejas piepildītāja savā zemē, cilvēcībā, kopējā brīvo tautu apvienībā.

Kas runās Latvijas vārdā nākamajos notikumos, ku-

rus te tēlojam: vai Latvijas tiesību laužēji un apsmējēji? Latvijas goda un zelta izsaimniekotāji? Lasītājs atbildēs pats: tiem vieta uz tiesas sola.

Piecelieties, noziedznieki, Latvijas tiesa nāk!
Romā, 1951. g. martā.

* * *

Pielikums:

Ārkārtējo pilnvaru teksts

Valsts kanceļa

1940. gada 18. maijā

Nr. 48

Rīgā, Valdemāra ielā 3, dz. 4

Ā r l i e t u m i n i s t r a m

Valsts kanceļa paziņo, ka ministru kabinets
17. maija sēdē nolēma:

1. Ja kara apstākļu dēļ nebūtu iespējams uzturēt sakarus ar Latvijas diplomātiskām un konsulārām misijām Rietumeiropā, piešķirt Latvijas sūtnim Londonā, Kārlim Zariņam, ārkārtējās pilnvaras.
2. Laiku, kad pilnvaras stājas spēkā, noteic ārlietu ministrs, dodot attiecīgu rīkojumu sūtnim Londonā un norādot, kādas misijas padotas ārkārtējām pilnvarām.
3. Ja tehnisku iemeslu dēļ ārlietu ministram nebūtu iespējams nodot rīkojumu sūtnim Londonā, pēdējam piešķirtās ārkārtējās pilnvaras stājas spēkā automātiski.
Sūtnis Londonā to pārbauda, nosūtot attiecīgu telegrafisku pieprasījumu ārlietu ministram, un nesāņemot atbildi divdesmit četru stundu laikā, rīkojas uz ārkārtējo pilnvaru pamata līdz laikam, kamēr atjaunojas sakari ar ārlietu ministru.
4. Sūtnim Londonā, Kārlim Zariņam, piešķirtās ārkārtējās pilnvaras attiecas uz visām Latvijas diplomā-

tiskām un konsulārām misijām, izņemot misijas šādās valstīs: Igaunijā, Lietuvā, Somijā, Zviedrijā, Vācijā un Padomju savienībā.

5. Ja sūtnis Kārlis Zariņš laikā, kad spēkā viņa ārkārtējās pilnvaras, mirtu vai zaudētu rīcības brīvību, ar šo lēmumu piešķirtās ārkārtējās pilnvaras pāriet uz Latvijas sūtni Amerikas Savienotās valstīs, Alfredu Bīlmani.

6. Ārkārtējās pilnvaras dod tiesības:

a) aizstāvēt Latvijas intereses pēc labākās apziņas visās zemēs, izņemot Igauniju, Lietuvu, Somiju, Zviedriju, Vāciju un Padomju savienību;

b) šai nolūkā dot saistītājus rīkojumus visām Latvijas misijām, izņemot misijas iepriekš minētās valstīs;

c) rīkoties ar valsts līdzekļiem un kustamo un nekustamo mantu, kas attiecīgo misiju rīcībā;

d) uz laiku atcelt no amata sūtņus, kā arī atcelt no amata vai pārvietot visus citus misiju darbiniekus;

e) likvidēt misijas, izņemot legāciju Amerikas Savienotās valstīs;

f) iecelt delegātus sapulcēm un konferencēm;

g) ārkārtējos apstākļos, kas kavē šo tiesību izlietošanu, nodot šo pilnvarojumu sūtnim Alfredam Bīlmanim.

Parakstījuši: R. Bulsons
Valsts kanclejas direktora v. i.
B. Roze
Nodaļas vadītāja v. i.

Noraksta pareizību apstiprinu.

(Paraksts) T. Anševics

Administratīvā departamenta
direktors.

Piezīme: Augšminētais izraksts no ministru kabineta 1940. g. 17. maija sēdes protokola ir viss, uz kā dibinās pilnvarojuma atzinēji. Šis izraksts iespiests sūtņa A. Bīlmaņa publicētā dokumentu krājumā angļu val.; tulkojums no tā iespiests laikrakstā „Latvju Ziņas” 1947. un 1950. g. Laikraksti, kas ārkārtējo pilnvarojumu aizstāv, šo tekstu saviem lasītājiem nav snieguši.

0.50 Ls

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0301051720

95-3
L 659

Dr. M. Valtera

Šveicē iznākušās grāmatas: **Probleme Europas** un **Das russische Problem** var pasūtīt jebkurā grāmatnīcā vai arī tieši no apgāda Verbandsdruckerei AG, Bern, Schweiz.

Uz šo adresi var sūtīt arī vēstules, manuskriptus, iespieddarbus un iemaksājumus Dr. M. Valteram, ja tiešāka adrese nebūtu pašlaik zināma.

Polītisko eseju sērijas Jaunā Latvija pirmā sērija Valsts un valsts problēmas, tāpat kā šī otrā un turpmākās — pieprasāmas latviešu grāmatnīcās.

Paldies par katru atbalstu!